

Hanki. Rel
4.2.00 V.P.5

Tapio Salminen

ULVILAN KIRKONSEUDUN HISTORIALLISEN KARTTA-AINEISTON INVENTOINTI
JA ANALYYSI

Tampere 1997

SISÄLLYSLUETTELO

1. Selvityksen tarkoitus ja lähdemateriaali	4
2. Tutkimusalue ja tilakokonaisuudet	5
2.1. Tutkimusalue	5
2.2. Topografia	6
2.3. Tilakokonaisuudet	7
A. Saaren kartano	7
B. Vanhakylä	9
Yleistä	9
Ulvilan kirkko ja kirkkomaa	11
Isokartano	16
Trumetari	18
Putila	18
Lutiska	19
Santeri	20
Mynsteri	21
2.4. Yhteenveto	21
3. Historiallinen karttamateriaali	22
3.1. Maanmittaus Suomessa	22
3.2. Yleiskartat	24
<i>1600-luvun maantieteelliset kartat</i>	24
<i>Pitäjänskartat, venäläiset topografikartat ja peruskartat</i>	25
3.3. Tilus-, jako-, tontti- ja lohkomiskartat	29
3.3.1. Saari	29
<i>1600-luvun geometriset kartat</i>	29
<i>Isojakokartta</i>	29
<i>Myöhemmät jaot, lohkomiset ja tiluskartat</i>	29
3.3.2. Vanhakylä	33
<i>1600-luvun geometriset kartat</i>	33

Uvilan kirkonseudun historiallinen kartta-aineisto
Tapio Salminen

3

Isojakokartta

33

Myöhemmät jaot, lohkomiset ja tiluskartat

34

3.4. Muu karttamateriaali

39

Tiealuekartat ja tiesuunnitelmat

39

Napan nuotta-apaja ja vesialueiden kartat

41

Muu historiallinen karttamateriaali

41

4. Yhteenveto

43

Lähdeluettelo

46

ULVILAN KIRKONSEUDUN HISTORIALLISEN KARTTA-AINEISTON INVENTOINTI JA ANALYYSI

1. Selvityksen tarkoitus ja lähdemateriaali

Uvilan kirkonseudun historiallisen kartta-aineiston inventointi ja analyysi on osa Uvilan kirkonseudun rakennuskulttuurin ja ympäristön kehittämistä koskevaa projektia. Kyseessä on kirkonseudun aluetta koskeva historiallisen kartta-aineiston perusselvitys, jonka tehtävänä on tuottaa tutkimustietoa alueen vastaista suunnittelua ja käytännön toimenpiteitä varten. Selvitys käsittää aluetta koskevan historiallisen karttamateriaalin varhaisimmista kartoista sotien jälkeiseen aikaan saakka.

Selvitystä varten on käyty läpi Uvilan kirkonseutuun liittyvä historiallinen karttamateriaali Kansallisarkistossa, Maanmittaushallituksen arkistossa, Turun maakunta-arkistossa, Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa, Uvilan kunnanarkistossa sekä Uvilan seurakunnan arkistossa. Inventoidut arkistokokonaisuudet ja yksittäiset arkistonmuodostajat käyvät ilmi arkistoittain seuraavasta luettelosta.

Kansallisarkisto (KA, Helsinki)

Karttakokoelma

Topografinen luettelo, Ulvila

Maanmittaushallituksen kartat

Yleiskartat

Paikalliskartat, senaatin kartat ja venäläiset topografikartat

Senaatin kd- ja ad-aktikartat

Asutushallitus (AH)

Virkatalot

Maanmittaushallituksen arkisto (MHA, Helsinki)

Uudistukset

Turun- ja Porin lääni

Uvila

Kartta-arkisto, Maastotietokeskus

Saaren kartano

Satakunnan museo

Karttakokoelma

Trumetarin kartano

Turun maakunta-arkisto (TMA, Turku)

Kartat ja piirrustukset

Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkisto (VSMTA, Turku)

Uvila

Kunnan yhteiset

Saari

Vanhakylä

Uvilan kunta

Uvilan seurakunta

2. Tutkimusalue ja tilakokonaisuudet

2.1. Tutkimusalue

Tässä selvityksessä Uvilan kirkonseuduksi nimitetty alue käsittää Uvilan kirkonseudun rakennuskulttuurin ja ympäristön kehittämistä koskevassa projektissa rajatun alueen Vanhakylän ja Saaren kyliä Uvilan kunnassa. Alueen rajoina ovat lännessä Kokemäenjoki, pohjoisessa Saarentie ja Trumetarintie, idässä Kurkikankaantie ja Kirkkotie sekä etelässä Siltatie.

Inventoitu alue käsittää *Isokartanon* (Rek. nro 3⁴⁰²), *Trumetarin* (4¹⁰⁴) ja *Lutiskan* (5²) tilat, *tontit* 3¹⁴, 3¹⁵, 4⁶², 4⁸⁴, 4¹³, 4⁶⁰, 3²⁹⁰, *Ulvilan kirkon ja vanhan hautausmaan alueen* ja niisanotun *Pappilanhaan alueen* (3³⁵³) Vanhakylän kylässä sekä *Saaren tilan* (4¹⁸). Karttainventointia ja analyysiä tehtäessä ei ole huomioitu alueen tilojen omistuksia tai niistä tehtyjä eriaikaisia kartoituksia tutkimusalueen ulkopuolella.

2.2. Topografia

Selvityksen kattama alue sijaitsee kokonaisuudessaan 10 metrin korkeuskäyrän alapuolella. Alueen korkein kohta Kellarinmäki on viimeisimmän mittauksen mukaan 9 metriä meren pinnan yläpuolella. Valtaosa Saaren ja Vanhakylän kylien pelloista sijaitsee alle 5,5 korkeudella mpy. Isokartanon tonttialueen korkeus meren pinnasta on noin 6,0 ja Ulvilan vanhan kirkon 7,6 metriä. Saaren kartanon ja Ulvilan kirkon väliseen Kirkkojuopaan laskee koillisesta Vanhakylän peltojen halki valuva Päckiojan puro. Maaperä on pääosin heikkaa ja hietaa, joka Isokartanon ja Lutiskan välisellä alueella muodostaa etelästä pohjoiseen suuntautuvan matalan hiekkaharjanteen.¹ Alueen asutut tonttimaat sijaitsevat tällä harjanteella sekä Saaren kartanon tonttimaan kohdalla. Kirkkojuopaan laskevasta purosta etelään sijaitsee Kirkkojuopan itärannalla oleva Ulvilan keskiaikaisen kaupungin ja siitä itäkaakkoon olevalla Kellarinmäellä Kellarinmäen muinaismuistoalue.

Maankohoamisen perusteella alueen korkeimmat kohdat ovat Kellarinmäkeä lukuun ottamatta maatuneet viimeistään vuoden 1000 tienoilla, jolloin meren korkeus Kokemäenjoen suiston alueella oli noin 6,75 metriä vuoden 1900 tason yläpuolella. Suurin osa myöhemmin asutusta alueesta on maatunut viimeistään 1200-luvun alussa, jolloin korkeus oli enää 4,9 metriä vuoden 1900 tasosta.² Porin ja Rauman välisen alueen rannansiirtymää tutkineen Kalevi Virkkalan mukaan rantaviiva kulki vuoden 1300 tienoilla noin nykyisen (1967) 5 metrin korkeuskäyrän mukaisesti.³ Mainittakoon, että tutkimusalueesta kaakkoon sijaitseva Liikistön muinaismuistoalue on hieman Kellarinmäkeä korkeammalla noin 10 metriä meren pinnan yläpuolella.⁴

¹ Peruskartta 1143 02 Pori, 1987; Virkkala, Kalevi, Suur-Ulvilan luonnonsuhteista. Suur-Ulvilan historia I. Pori 1967, 12 ja 19.

² Sääntti, Arvo, Die Häfen an der Kokemäenjokimündung. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja A. XI:2. Turku 1951, 23; Lehtinen, Erkki, Keskiajalta 1860-luvulle. Suur-Ulvilan historia I. Pori 1967, 3.

³ Virkkala, Kalevi, Rannansiirtyminen Porin ja Rauman välillä ajanlaskumme aikana. Satakunta XVIII. Keuruu 1967; Suvanto, Seppo, Keskiäika. Satakunnan historia III: Satakunnan kirjateollisuus OY, Pori 1973, 186.

⁴ Peruskartta 1143 02 Pori, 1987.

Tutkimusalue käsittää Uvilan Vanhakylän kylän sekä Saaren kartanon, joiden maanluonto ja historialliset vaiheet ovat olleet hieman toisistaan poikkeavat. Molemmat kuuluvat eri jakokuntiin. Vanhakylä oli osa Vanhakylän jakokuntaa, joka käsitti nimikkokylänsä lisäksi Haistilan ja Ravanin kylät sekä Pappilan. Saarella sijaitseva Saaren kartano näyttää jo varhaisista ajoista alkaen muodostaneen oman jakokuntansa.

Alueen asutuksen synty on ollut yhteydessä sekä Kokemäenjoen suun seudun maankohoamiseen että sinne 1200-luvulla suunnattuun kolonisaatioon. Seppo Suvannon mukaan Uvilan pitäjän vanhin asutus koostuu sekä suomalais- että ruotsalaisperäisestä asutuksesta, josta suomalaisperäinen lienee levinnyt alueelle Kokemäenjoen laakson suuntaisesti sisämaasta käsin ja ruotsalaisperäinen Ruotsista pääosin 1200-luvun kuluessa ja 1300-luvun alussa tapahtuneen kolonisaation yhteydessä. Suurinta osaa pitäjän asutuksesta on vaikea ajoittaa 1200-lukua kauemmaksi, joten kyseessä on ollut suurimmaksi osaksi uudisasutus. Suomalaisen vero-oikeuden mukaisesti kymmenyksensä maksaneita kyliä oli Uvilan hallintopitäjän alueella keskiajalla vain kuusi, joista Leistilä, Masia, Ruskila ja Haistila sijaitsivat joen eteläpuolella ja Viikkala ja Lautila joen pohjoispuolella. Näiden lisäksi joidenkin myöhemmin ruotsalaista kymmenysoikeutta noudattaneiden kylien suomalaisperäiset nimet, kuten Koivisto ja Lammainen kertovat niiden olleen sisämaasta tulleen vaikutuksen alaisina ennen varsinaisen ruotsalaisperäisen uudisasutuksen perustamista.⁵ Varsinainen ruotsalainen uudisasutus keskittyi alunperin rannikolle, jossa Ravaninkylä (Ragvaldsby) ja Uvilan (Ulfsby) Vanhakylä ovat maankohoamisen perusteella voineet syntyä jo 1200-luvulla samoihin aikoihin suomalaisen Koiviston kanssa. Alueen muista keskiaikaisista kylistä Suosmeri (Svartningsmare) ja Sunniemi (Sunnäs) ovat Suvannon mukaan peräisin 1300-luvun alusta ja Friitala (Fridby) mahdollisesti vieläkin myöhäisemmältä ajalta.⁶

2.3. Tilakokonaisuudet

A. Saaren kartano

Saaren kartanosta ei ole keskiaikaisia tietoja, mutta kun se vuonna 1556 tuli kruunun omistukseen, sitä viljeli kaksi lampuotia. Tämä ilmenee myös muista lähteistä. Vuosien

⁵ Suvanto 1973, 178-182.

⁶ Suvanto 1973, 182-186. Uvilan ja Ravanin ruotsinkieliset nimet on johdettu miehen nimistä Ulf ja Ragvald, jotka liittyvät todennäköisesti paikat ensimmäistä kertaa asuttaneisiin ruotsalaisiin siirtolaisiin. Vanhakylän nimeä ei esiinny lähteissä keskiajalla.

1540, 1571 ja 1590 maakirjojen mukaan Saarella oli yksi talo, jota vuosien 1548 ja 1579 kymmenysluetteloiden sekä 1571 hopeaveroluettelon mukaan viljeli kaksi lampuotia. Vuosien 1602 ja 1632 kymmenysluetteloissa mainitaan enää yksi talo.⁷ Todennäköisesti keskiaikaista perua oleva tila oli vanhaa rälssiä ja mainitaan Ulvilan kuninkaankartanon yhteydessä jo vuonna 1552. Eräs Göran ja Peder Svärдин Isostakartanosta vuonna 1465 tekemän sopimuksen todistajista oli muuan Holinger j Øen, "Saaren Holinger", joka oli oletettavasti tuolloin Saarta viljellyt talonpoika.⁸ Se, missä vaiheessa tila joutui rälssin haltuun on epäselvää.

Eri tutkimuksissa on jonkin verran sekavuutta myös siitä, milloin Saaren tila tuli ensimmäisen kerran kruunulle. Ulvilan historian kirjoittaneen Erkki Lehtisen mukaan Saaren tila kuului todennäköisesti jo alusta alkaen vuonna 1549 perustettuun Ulvilan kuninkaankartanoon.⁹ Eino Jutikkalan ja Gabriel Nikanderin toimittaman Suomen kartanot ja suurtilat teoksen mukaan Saaren kuitenkin omistivat 1540-luvulta vuoteen 1556 asti vouti Lars Broke sekä hänen vävynsä Nils Micklesson (Blåfield). Vuonna 1556 talo tuli vaihdossa kruunulle.¹⁰ Kuninkaankartanokauden jälkeen Saari säilyi kruunun hallussa lampuotien viljelemänä vuoteen 1596, jolloin se läänitettiin. Läänityksen haltijoita olivat ensin vouti Gulbrand Olofsson (Årrhane) 1596-1601, sekä vuodesta 1602 käskynhaltija Gödick Fincke (kuoli 1617) ja tämän sukulaiset (tytär Margareta Fincke, kuoli 1646, tämän poika vapaaherra ja kenraalikuvernööri Kustaa Horn, kuoli 1666 ja Hornin leski Maria Silfverhielm, joka vuonna 1673 meni naimisiin vapaaherra Ernst Johan Creutzin kanssa). Porin kreivikunnan läänittämisen yhteydessä 1651 kartano lahjoitettiin ja se palautui takaisin kruunulle vasta reduktion yhteydessä 1682.¹¹

Kartanon peruuttamisen jälkeen Saaresta muodostettiin säteriluonteinen kruununvirkatalo. Puustelli oli aluksi Turun jalkaväkirykmentin alainen ja toimi vuosina 1687-89 rykmentin majurin virkatalona, mutta siirrettiin 1690 Turun läänin ratsuväkirykmentin (vuodesta 1721 kuninkaallinen henkirakuunarykmentti) alaisuuteen Hammarin komppanian luutnantinvirkataloksi. Jo seuraavana vuonna 1691 siitä kuitenkin tehtiin samaan rykmenttiin kuuluva ratsumestarin puustelli.¹² Sittemmin Saari

⁷ Lehtinen 1967, 83.

⁸ Finlands Medeltidsurkunder I-VIII [FMU]. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1910-35, Osa V 3275.

⁹ Lehtinen 1967, 96.

¹⁰ Jutikkala, Eino - Nikander, Gabriel (toim.), Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki 1941, 546.

¹¹ Jutikkala-Nikander 1941, 546.

¹² Lehtinen 1967, 287-288.

oli kapteenin virkatalona Suomen sotaan asti, jonka jälkeen sitä asuivat vuodesta 1811 aina vuoteen 1947 saakka kruunun vuokraajat. Tunnetut Saaren virkatalon haltijat ja vuokraajat on lueteltu Jutikalan ja Nikanderin teoksessa Suomen kartanot ja suurtilat.¹³

Ulvilan kuninkaankartanon vuoden 1552 tilien perusteella Saaren kartanon viljelykset muodostuivat jo tuolloin kahdesta vainiosta eli aitauksesta, joita kutsuttiin eteläiseksi ja pohjoiseksi aitaukseksi.¹⁴ Nämä ovat samat kuin vuosien 1692 ja 1801 kartoissa esiintyvät "nor åkren" eli "ylinen vainio" ja "söder åkren" eli "alinen vainio". Vuonna 1775 kartanolla oli yksi torppa, 1900 kuusi.¹⁵

B. Vanhakylä

Yleistä

Vanhakylä (Gammelby) ymmärrettiin viimeistään 1600-luvulla kahdeksi kokonaisuudeksi, joita kutsuttiin ylemmäksi (övre) ja alemmaksi (nedre) Vanhakyläksi sen mukaan, kummalla puolella kirkkoa ne sijaitsivat. Ylempään kylään kuuluivat Isokartano, Trumetari ja Putila, alempaan Mynsteri, Lutiska ja Santeri. Jako esiintyy isojaon lisäksi myös yksittäisissä kylän yhteisiä asioita koskevissa maininnoissa. Esimerkiksi vuonna 1643 määrättiin soviteltavaksi "sitä aittaa koskeva rakennusvelvollisuus, joka on ylä- ja alakyläläisten peltojen välillä pitkin puronvartta".¹⁶

Vanhakylän nimeä ei esiinny keskiaikaisissa lähteissä. Säilyneen lähdemateriaalin perusteella paikan vanhin nimi on ollut Ulvin kylä, Ulfsby eli Ulvila. Nimi mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1344, jolloin laamanni Jakob Andreasson todisti siellä erään maanluovutuksen.¹⁷ Saman Jakob Andreassonin maaliskuussa 1347 antaman todistuksen mukaan tämä tapahtui Ulvilan pyhän Gertrudin kiltatalossa seurakuntalaisten, kirkkoherran ja kaupunkilaisten läsnäollessa, joten kyseessä ovat

¹³ KA, AH, Virkataloasiakirjat. Ulvila (Pori), Saari; Jutikkala-Nikander 1941, 546-547.

¹⁴ Lehtinen 1967, 96.

¹⁵ Lehtinen 1967, 346; Jutikkala-Nikander 1941, 547.

¹⁶ MHA, Ulvila A108, 13/1-17; Jokipii, Mauno, Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoonvihaan. Satakunnan kirjateollisuus OY, Pori 1974, 43.

¹⁷ FMU I 487, "Vlpsby".

olleet käräjät.¹⁸ Viimeistään tällöin Ulvila muodosti oman erillisen kirkkopitäjänsä, joka samalla toimi hallintopitäjänä.

Varhaisimmat tunnetut Ulvilan kaupungin privilegiot ovat vuodelta 1365, mutta jo vuosina 1347 ja 1348 annettiin muutamia kaupungin porvareiden kauppaa ja oikeuksia koskevia määräyksiä.¹⁹ Syyskuun 3. päivänä 1347 kuningas Maunu Eerikinpoika antoi Ulvilan asukkaille (villanis Ulfsby) luvan käydä kauppaa Kokemäellä tammikuun 13. päivän ja pääsiäisen välisenä aikana. Käytännössä tämä lienee tarkoittanut sitä, että kuten Seppo Suvanto on olettanut, Kokemäellä saivat talven tärkeimpänä markkina-aikana käydä kauppaa vain Ulvilan porvarit ja että säilyttääkseen asemansa Kokemäenjokilaakson muiden kauppamiesten on täytynyt joko muuttaa kokonaan Ulvilaan tai maksaa sinne veroa porvarisoikeuksistaan. Näin lienee myös tapahtunut, sillä piakkoin ulvilalaiset (byämän i Ulfsby) olivat valittaneet kuninkaalle, että maalla asuvia oli tullut kauppiaksi kaupunkiin, mutta lähtenyt saman tien pois maksamatta veroa oikeuksistaan. Tämän vuoksi Turun piispa Hemming ja Itämaan vouti Gereke Skytte määräisivät kuninkaan puolesta helmikuussa 1348, että Satakunnan voudin tuli valvoa, että asianomaiset suorittaisivat kaupunkilaisille oikeutensa lain mukaisesti.²⁰ Pian tämän jälkeen suurin osa aiemmin maaseudulla asuneista kauppiaista lienee muuttanut kaupunkiin, mutta vielä 1355 Ulvilan porvari Andreas Vari myi Kokemäen Forsbyssä olleen talonsa piispalle, mikä osoittanee hänen vasta tuolloin muuttaneen pysyvästi Ulvilaan.²¹

Säilyneen keskiaikaisen materiaalin perusteella Ulvilan kaupungin tienoilla ollut kauppapaikka ja taajama näyttää syntyneen viimeistään 1340-luvulla ja vakiinnuttaneen asemansa Kokemäenjoen kaupan suhteen 1350-luvun lopulle tultaessa. Kaupungista erillinen Ulvilan hallintopitäjä mainitaan vuonna 1412.²² 1400-luvun alun hallintouudistuksia edeltäneenä aikana hallintopitäjinä toimivat kirkkopitäjät, jollainen Ulvila oli viimeistään 1344.

¹⁸ FMU I 518, "in curia conuiuii sancte gertrudis [in] Vlfsby, presentibus parochianis, curato et ciuitatensibus ibidem".

¹⁹ FMU I 725-728.

²⁰ FMU I 543; Suvanto 1973, 284-295.

²¹ Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo domkyrkans svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis [REA]. I tryck utgiven av Finlands statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1890, nro 159; Suvanto 1973, 284-295.

²² REA 333.

Uvilan kuninkaankartano

Vuosina 1549-1558 suurin osa tutkimusalueen maista kuului Uvilan kuninkaankartanon alaisuuteen. Kustaa Vaasa määräsi 5.9.1549, että Uvilan Vanhakylään tuli perustaa karjakartano, joka koottaisiin Kustaa Fincken omistamasta peltokappaleesta, Lukkarinluodosta, Uvilan pappilasta sekä Severi Laurinpojan perillisten muodostamasta tilasta. Kartanon päärakennus sijoitettiin Uvilan vanhaan Pappilaan. Myöhemmin kartanoa laajennettiin Tuorlahden Brita Flemingin kruunulle luovuttamalla tilalla, joka sijaitsi Uvilan kirkon läheisyydessä. Tila oli myöhempi Trumetari. Juhana herttuan 8.3.1558 antamalla määräyksellä kartano siirrettiin rakennuksineen Pärnäisten kylän maalle ja nimitettiin Porin kuninkaankartanoksi. Vanhakylän tiluksia ei kuitenkaan siirretty uuden kartanon alaisiksi, vaan ne jätettiin lampuotien viljeltäväksi annetun Vanhakartanon (Gammelgård) yhteyteen. Tämä pantattiin vuonna 1570 Märta Illelle, jolta panttioikeus periytyi hänen pojalleen Gödick Finkelle. Kun kartanon toinen puoli lankesi vuonna 1602 kruunulle, mutta toinen puoli jäi panttioikeuden nojalla Fincken haltuun, kartano jakautui pysyvästi kahtia. Kruunulle tulleesta osasta muodostettiin sittemmin virkatalo, jota 1600-luvun lopulla alettiin kutsua Trumetariksi sitä asuneiden trumpetinsoittajien mukaan. Fincken haltuun jäänyt vanha kuninkaankartano tuli vuonna 1651 tyttärenpoika Kustaa Evertinpoika Hornin rälssiksi, mutta peruutettiin reduktiossa 1680-luvulla. Vuonna 1691 kuningas Kaarle XI määräsi Gammelgårdin jälleen Uvilan kirkkoherran pappilaksi.²³

Uvilan kirkko ja kirkkomaa

Uvilan keskiaikainen harmaakivikirkko on nykyisen, Markus Hiekkasen laatimaan Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen kronologiaan perustuvan käsityksen mukaan rakennettu vuosien 1490-1520 välisenä aikana.²⁴ Varhaisemman, lähinnä Jalmari Jaakkolan ja Ilkka Kronqvistin tutkimuksiin perustuneen näkemyksen mukaan kivikirkko valmistui vuosien 1346-1347 tienoilla. Jaakkolan ja Kronqvistin teoria perustuu kuitenkin Uvilan seurakuntaa koskevien vanhimpien lähteiden ajoitukseen, mikä ei kerro mitään itse kivistä rakennuksen iästä.²⁵

²³ Lehtinen 1967, 95-96.

²⁴ Hiekkänen, Markus, Stenkyrkorna i Åbo stift under medeltiden. Historisk Tidskrift för Finland 79 (1994), 457; Hiekkänen, Markus, The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 101. Vammala 1994, 227-229.

²⁵ Lehtinen 1967, 25-31.

Yleisen käsityksen mukaan Ulvilan kirkkoa edelsi Liikistön kirkko. Mitä Ulvilan kirkon varhaisista vaiheista oikeastaan tiedetään?

Ulvilan seurakunta mainitaan ensimmäisen kerran laamanni Jakob Anderassonin todistuksessa maaliskuussa 1347, jossa hän ilmoittaa toukokuussa 1344 tehdyn maakaupan tapahtuneen Ulvilan pyhän Gertrudin killan talossa seurakuntalaisten, kirkkoherran ja kaupunkilaisten läsnäollessa.²⁶ Samalta vuodelta 1347 on säilynyt tieto, jonka mukaan Turun piispa Hemming olisi tuolloin vihkinyt Ulvilan hautausmaan käyttöön.²⁷ Tämä perustuu vuonna 1667 Ulvilan kirkossa säilytettyyn asiakirjaan, josta on säilynyt maininta Petrus Gabriel Forteliuksen vuonna 1735 ilmestyneen Porin kaupungin varhaisvaiheita käsittelevän kirjoituksen kautta.²⁸ Samassa teoksessa mainitaan myös pari muuta vuonna 1667 Ulvilan kirkon arkistossa ollutta lähdettä, jotka ovat sittemmin kadonneet. Näistä toinen oli Turun piispa Ragvaldin vuonna 1311 antama anekirje, joka koski kirkon rakentamista Liikistöön tai Ulvilaan ja toinen Turun piispa Bengtin vuonna 1332 antama kirje kivisen kirkon rakentamisesta Liikistöön.²⁹ Lisäksi Ulvilan kirkossa on säilynyt kolme varhaiskeskiaikaista hautakiveä, jotka ajoittuvat tekstiensä perusteella 1290-luvulle sekä vuosiin 1313 ja 1318. Yleinen käsitys on, että nämä kivet ovat peräisin Liikistön kirkosta ja ne on vasta myöhemmin siirretty Ulvilan kirkkoon. Kivistä ainakin kaksi liittyy Kokemäenjoen alueella oleskelleiden saksalaisten kauppiaiden hautoihin.³⁰

Jalmari Jaakkolan ja Ilkka Kronqvistin oletukset Ulvilan kirkon ajoittumisesta 1340-luvulle ja sen suhteesta Liikistön kirkkoon perustuvat edellä esitettyihin lähteisiin. Toisenlaista kantaa edustavat Seppo Suvanto ja Markus Hiekkänen. Suvannon mukaan Liikistön kirkko oli jokisuun ruotsalaisten uudisasukkaiden varhaisin hautapaikka, kun suomalaiset vielä samaan aikaan hautasivat vainajansa Kokemäen kirkolle. Vasta varsinaisen Ulvilan seurakunnan perustamisen myötä olisi uuden kirkon paikaksi katsottu nykyisen keskiaikaisen kivikirkon paikka Vanhakylän alueella. Kivikirkkoa on edeltänyt puukirkko.³¹

Markus Hiekkasen mukaan Liikistössä olevan kivrakennuksen jäänteet ovat

²⁶ FMU I 518 ja 487.

²⁷ FMU I 541.

²⁸ FMU I 541; Fortelius, Petrus, Gabr., *Dissertatio gradualis De Primis Initiis Biörneburgi. Satacundiae civitatis in Fenningia* (Praeses Johan J. Haartman). Aboae 1735, 11.

²⁹ FMU I 264 ja 402; Fortelius 1735, 11.

³⁰ Suvanto 1973, 280.

³¹ Suvanto 1973, 280-282.

muodoltaan niin hämärät, ettei ole lainkaan varmaa, onko rakennus alun perin toiminut kirkkotilana. Ainoa asia, mitä paikasta varmuudella voidaan sanoa on, että siellä on ollut jossain vaiheessa hautausmaa, mutta senkään ajoitus ei Hiekkasen mukaan ole niin selvä, kuin aikaisemmissa tutkimuksissa on oletettu. Heikkinen ei kuitenkaan anna vaihtoehtoja ajoitusta Liikistön hautausmaan aiemmalle ajoitukselle 1200-luvun lopulle ja 1300-luvun alkuun.³²

Liikistön ja Ulvilan kirkon lisäksi seudulla on sijainnut kolmas rakennus, jonka yhteydessä on saattanut olla kappeli ja josta Ulvilan kirkon kivet voivat olla peräisin. Tämä on laamanni Jakob Abrahamssonin käräjäpaikkanaan mainitsema Ulvilan pyhän Gertrudin kiltatalo, jonka on yleensä oletettu sijainneen itse kaupungissa, mutta mistä ei kuitenkaan ole täyttä varmuutta. Suomen keskiaikaiset killat olivat alunperin vierasmaalaisten kauppaiden yhteenliittymiä. Jotkut niistä ylläpitivät majataloja, joihin yhteisön jäsenet, pyhiinvaeltajat ja muut matkamiehet saattoivat majoittua. Samalla killat huolehtivat sairastuneista yhteisönsä jäsenistä ja kuolleiden hautaamisesta. Monet kiltataloista sijaitsivat kaupungeissa, mutta juuri Kokemäenjoen laaksosta on keskiajalta tietoja myös maaseudulla sijainneista kiltataloista, joita oli ainakin Huittisten Sammussa, Kokemäen kirkon lähellä, Harjavallan Pirkkalassa, Nakkilan Villiössä sekä Porin Koivistossa ja Suosmerellä. Tällainen on ollut myös Ulvilan pyhän Gertrudin kiltatalo.³³

Kokemäenjoen alueen kiltatalot on liitetty alueella oleskelleisiin saksalaisperäisiin kauppiaisiin. Yleinen käsitys on, että ne olivat alunperin muualta tulleiden saksojen kokoontumispaikkoja, joita sittemmin käytettiin pitäjien käräjä- ja kokoontumispaikkoina.³⁴ Ainakin Ulvilan Pyhän Gertrudin killan osalta teoria näyttäisi pitävän paikkansa, sillä sen nimikkopyhimys oli erityisesti saksalaisten kauppiaiden suosiossa. Tukholman Pyhän Gertrudin kiltta, joka mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1353, oli nimenomaan saksalaisten suurkauppiaiden kiltta. Gertrudin kiltojen yhteydessä oli usein kirkko tai kappeli. Esimerkiksi Skoonen tärkeässä sillimarkkinapaikassa Falsterbossa oli Pyhän

³² Hiekkänen 1994, 241.

³³ Lähteet on luetellut Niitemaa, Vilho, Gilde. Finland. Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid 5. Helsingfors 1960, 306-308; Salminen, Tapio, Huovintie Satakunnassa. Oripään ja Ulvilan välisen keskiaikaisen maantien linjaus ja sen muutokset uudella ajalla. Satakuntaliitto, Sarja A:210 - Tielaitos, Tiemuseon raportteja 4/1993. Pori 1993, 65-67.

³⁴ Masonen, Jaakko, Hämeen härkätie. Synty ja varhaisvaiheet. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki 1989, 139; Niitemaa 1960, 307.

Gertrudin kirkko, jossa on säilynyt saksalaisten kauppiaiden hautakiviä.³⁵ Suomessa Pyhän Gertrudin kiltatalo oli Ulvilan lisäksi Suomessa Turussa, jossa se sijaitsi hieman erillään kaupungista Uudellemaalle ja Viipuriin vievän Suuren Rantatien varressa. Kiltatuvan yhteydessä oli kivikirkko ja hautausmaa. Turun Pyhän Gertrudin kiltta mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1439, jolloin se oli maanoikeuden kokoontumispaikka. Vuonna 1457 kiltatuvassa vahvistettiin kuninkaanvaali.³⁶

Ulvilan Pyhän Gertrudin kiltatalon tarkka sijainti ei ole selvillä. Seppo Suvanto on katsonut kiltatalon sijainneen lähellä nk. Napavainiota olleella Kappelinmäellä ja olettaa, etteivät Ulvilan kirkossa säilyneet 1200- ja 1300-lukujen taitteen hautakivet olisi peräisin vanhemmasta Liikistön kirkosta, vaan Pyhän Gertrudin killalla Kappelinmäellä olleesta kappelista. Killan sijaintia Suvanto perustelee Forteliuksen vuonna 1735 ilmestyneellä teoksella, jonka mukaan Kappelinmäellä oli vielä tuolloin näkyvissä raunioita ja siellä olisi ollut myös hautausmaa.³⁷ Ulvilan muinaisjäänöksiä 1870-luvun lopulla inventoineen Kustaa Killisen mukaan Napavainion alueella oli tuolloin kalkki- ja tiilisora.³⁸ Suvannon tulkinta kiltatalon sijainnista Kappelinmäellä on kuitenkin Forteliuksen ja Killisen kuvauksiin perustuva sekaannus, sillä Forteliuksen mainitsema Kappelinmäki tarkoittaa nimenomaan Liikistöä.³⁹ Napavainio puolestaan on Ulvilan kirkosta jonkin matkaa etelään Päckiojasta etelä- ja Kirkkojuovan itäpuolella ollut alue, jossa osan keskiaikaisesta Ulvilan kaupungista katsotaan sijainneen. Napavainion lähellä nykyisestä Friitalan sillasta alavirtaan olivat vuonna 1690 Napan nuotta-apajat.⁴⁰ Itse vainio sijaitsi Haartilasta Ulvilan kirkolle vievän tien ja

³⁵ Suvanto 1973, 282; Gertrudin killoista myös Masonen, Jaakko, Sairauden rooli keskiajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1989:26 [Masonen 1989a], 296.

³⁶ REA 477; FMU IV 3035; Gardberg, C.J., Turun kaupungin historia 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366. Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366. Turku 1971, 296; Masonen 1989a, 295-296; Salminen 1993, 161-163.

³⁷ Suvanto 1973, 282, 184; Fortelius 1735, 15.

³⁸ Killinen, K., Kiinteitä muinaisjäänöksiä Ulvilan kihlakunnassa. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 33. Helsingfors 1881, 113; Suvanto 1973, 282.

³⁹ Fortelius 1735, 15 "Iliud forte cujus rudera adhuc prostant prope Gammalbygård, seu flaminiam Ulfbyensem, in loco, qui ab incolis, sua lingua Cappelinmäki, h.e., collis sacelli vocatur; Ubi & ossa mortuorem deprehensa scimus"; Fortelius, Pietari, Porin kaupungin esi- ja alkuvaiheista. Latinasta suomentanut ja johdannolla varustanut Pentti Aalto. Sarka 1. Satakunnan Museon julkaisuja. Toim. Unto Salo. Pori 1964, 33, "Mahdollisesti juuri tämän kirkon rauniot näkyvät lähellä Vanhankylän kartanoa eli Ulvilan pappilaa, paikalla, jota asukkaat omalla kielellään kutsuvat Kappelinmäeksi, missä myöskin tiedämme tavatun kuolleitten luita".

⁴⁰ Pihlman, Aki, Ulvila - Myöhäiskeskiaikainen taajama Kokemäenjoen varrella. Historiallisen ajan arkeologia Suomessa. Turun maakuntamuseo. Raportteja 6. Turku 1984, 46-50. Kaupungin oletetulla paikalla tehtiin kaivauksia vuosina 1973-77, eli Suvannon Satakunnan historian keskiaikaa käsittelevän

joen välissä. Paikalla on saattanut olla keskiaikainen varustus, sillä alueen nimessä oleva Napa voi olla väännös keskialasaksan sanasta "kivenibbe", joka merkitsi varustusta.⁴¹

Saksasta on merkkejä Gertrudin kirkkojen ja kiltatalojen sijoittumisesta kaupunkien varsinaisen alueen ulkopuolelle valtateiden varsille, jossa ne saattoivat palvella matkustavaisia ja sairaita. Sekä Turun, että Uvilan kiltatuvista on tietoja niiden käytöstä kokoontumispaikkoina. Sijaintinsa perusteella Turun Pyhän Gertrudin kilta hospitaaleineen ja kirkkoineen saattaa olla toiminut majatalona.⁴² Näin on voinut olla myös Uvilassa, vaikka kiltatuvan sijainnista ei ole tarkempaa tietoa. Jakob Abrahamssonin kirjeessään kiltatalosta käyttämä sana *curia* tarkoitti keskiajan pohjoismaisessa latinassa samaa kuin gård, maatila, joten kysessä ei ole tarvinnut olla varsinainen kaupunkitalo. Haistilassa jo keskiajalla olleen lauttapaikan kautta Ulvila oli suorassa yhteydessä Kokemäenjoen laaksosta Turkuun kohti vieneeseen Huovintiehen, joten kiltatalo voi hyvinkin olla sijainnut Napavainiolla tien varressa.⁴³ Napa-nimen perusteella lähellä on voinut olla Uvilan kauppapaikan turvaksi tien ja jokiväylän väliin rakennettu varustus.

Edelläesitetyn perusteella vaikuttaa siltä, että Uvilan nykyisen kirkon paikka takautuu jonnekin 1330- ja 1340-luvuille, jolloin myös varsinainen Uvilan seurakunta on viimeistään perustettu. Lisäksi alueella oli Liikistön vanha kirkonpaikka ja mahdollisesti myöhemminkin keskiajalla käytössä ollut hautausmaa sekä Gertrudin kiltatalon yhteydessä todennäköisesti sijainnut kappeli. Uvilan pitäjän varhaisin asutus kuului aluksi samaan kärjäkuntaan Kokemäen kanssa. Varhaisimmat varmat tiedot Uvilasta erillisenä kärjäkuntana ja kirkkopitäjänä ovat vuosilta 1344 ja 1347. Vuodelta 1347 on myös säilynyt tieto Uvilan hautausmaan vihkimisestä. Todennäköisesti kyseessä oli nykyisen keskiaikaisen kirkon ympärillä sijaitseva hautausmaa, mikä viittäisi myös

osan ilmestymisen jälkeen. Suvanto 1973, 282. Karjalan kannaksella Kivenibbe on vääntynyt Kivennavaksi, jossa on todennäköisesti myös ollut 1300-luvun tienvarsivarustus. Samaa kantaa on ehkä Turussa piispankartanon lähistöllä sijainnut Napaturu. Vrt. Gardberg 1971, 277. Kivennavan kuninkaankartanon hirsivarustus on ilmeisesti ollut olemassa jo Maunu Eerikinpojan aikana 1340- tai 1350-luvuilla.

⁴¹ Mittelniederdeutsches Handwörterbuch von August Lübber. Nach dem Tode des Verfassers vollendet von Christoph Walther. Norden und Leipzig 1888. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. Reprograf. Nachdruck 1990. *Nebbe*=Keula, nokka, pää. *Kif* merkitsi paitsi riitelyä myös taistelemista, joten *Kivenibbe* on saattanut tarkoittaa puhekielessä sekä riitapukaria ("kiivailija", "kiivapää", "kuumapää") että etuvarustusta, eräänlaista skanssia.

⁴² Gardberg 1971, 296; Salminen 1993, 163.

⁴³ Salminen 1993, 44-49, 64-67.

kivikirkkoa edeltäneen puukirkon syntyneen suurin piirtein samoihin aikoihin. Vakiintunut kirkkopitäjä Ulvila oli viimeistään vuonna 1352, jolloin kuningas Maunu Eerikinpoika sopi Turun piispan kanssa, että kuninkaan patronaattioikeus koski Suomessa kymmentä seurakuntaa. Eräs näistä oli Ulvila.⁴⁴

Ulvilan keskiaikainen hautausmaa on ollut verrattain pieni alue kirkon ympärillä sen välittömässä läheisyydessä. Hautausmaan ympärillä oli vanhastaan aita, mutta kiviaita tehtiin todennäköisesti vasta 1825. Alkuperäinen hautausmaa oli vuonna 1830 kooltaan vain 29 x 35 sylvä (1,78 m) eli n. 51,5 x 62 metriä. Aidassa oli kolme porttia, yksi kaakkoiskulmassa, yksi läntisellä sivulla ja kolmas tapulin jalassa. Vuonna 1837 kirkonkokous päätti laajentaa hautausmaata etelään kohti Putilaa. Laajennusosa vihittiin käyttöön vuonna 1840.⁴⁵ Viimeksi hautausmaata on laajennettu vuosina 1959, 1966 ja 1980.⁴⁶

Isokartano

Isokartano on keskiaikainen rälssisäteri eli asuinkartano, joka mainitaan ensimmäisen kerran 16.10.1465. Tuolloin rälssimies Jöns Svärd luovutti veljelleen Peder Svärdille Ulvilassa tehdyllä sopimuksella osuutensa isänsä asuinkartanosta Ulvilan kaupungissa. Myöhemmistä lähteistä tiedetään, että kyseessä oli Isokartano, joka siis vuonna 1465 sijaitsi kaupungin alueella. Jönsin ja Pederin isä Olof Svärd mainitaan ensimmäisen kerran 1418 ja hän toimi viimeistään 1440-luvulla Pohjanmaan kihlakunnantuomarina. Hän kuoli vuosien 1458-60 välisenä aikana. Olof Svärdin aikaisempi asuinkartano oli Sunniemi, joka myös tuli sittemmin perinnön kautta Peder Svärdille.⁴⁷

Peder Svärdin kuoltua Isokartano periytyi 1481 hänen vävyllensä Olof Drakelle ja sittemmin Drake ja Slatte-sukujen kautta Sten Gustafsson Finckelle. Sigismundin kannattajiin kuulunut Fincke mestattiin Turussa lokakuussa 1599, jonka jälkeen tila tuli kruunulle.⁴⁸ Tutkimuksessa on jonkin verran aiheuttanut sekaannusta Jaakko Teitin vuosien 1555-1556 luettelossa oleva maininta, jonka mukaan

⁴⁴ REA 152.

⁴⁵ Lehtinen 1967, 644.

⁴⁶ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, Isokartano, Hautausmaa 4:62.

⁴⁷ FMU IV 3275, "allan min dell, som mik boordhe aerffwae j Wlssby stad j mynss ffadhers saetegardh"; Anthoni, Eric, Svärd, äldre ätten. Äldre svenska frälsesläkter. Ättartavlor. Utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt. I, Häfte 2. Stockholm 1965, 209-210; Suvanto 1973, 283, 324.

⁴⁸ FMU V 3864, "stora gardhen j Vlsby"; Lehtinen 1967, 67, 92.

Isokartano oli aikoinaan ollut kuninkaankartano, jonka Sten Sture (vanhempi) oli läänittänyt Jöns Slattelle joskus 1400-luvun lopulla.⁴⁹ Kyseessä lienee kuitenkin Teitin oma sekaannus, sillä ainakin 1465 ja 1481 Isokartano on selvästi ollut Svärd-suvun täysi omistus ja muodostanut yhden talon. Kustaa Vaasan käskystä rälssin maaomaisuutta tutkineelle Teittille oli nähtävästi kerrottu joskus Ulvilassa sijainneesta vanhasta kruunun omistuksesta, joka saattaa hyvin olla ollut se kaupungin suojaksi rakennettu varustettu kartano, mihin Napa-nimikin tuntuisi viittaavan. Tämän "kartanon" Teitti on sittemmin sekoittanut jo varhain rälssin omistuksessa olleeseen Isokartanoon.⁵⁰ Varsinaista tietoa keskiaikaisesta kruunun omistuksesta Vanhakylässä ei kuitenkaan ole säilynyt.

Teitin aikana 1550-luvun puolimaissa Vanhakylässä oli vielä vain yksi lampuodin viljelemä Isokartanon talo, mutta myöhemmin se jakautui kahtia keskiajan lopun ja 1500-luvun perinnönjakojen yhteydessä.⁵¹ Kruunulle jouduttuaan tilat olivat läänitettyinä 1599-1610, yhdistettiin yhdeksi taloksi 1620 ja lahjoitettiin vapaaherra Jöns Kurjelle 1641. Säterivapaus Isokartanolla oli vuodesta 1662 vuoteen 1683, jolloin se peruutettiin kruunun ratsutilaksi.⁵²

Vuodesta 1691 Isokartanoa viljelivät Turun läänin rahastonhoitaja Andreas Hedman sekä komissaari Detlof Moderus. Talo joutui todennäköisesti 1730- tai 1740-luvulla luvulla kapteeni Bernt Johan Eneskiöldin lesken Maria von Gramanin haltuun. Vuonna 1747 Uvilan kirkkoherra Mikael Lebell nai Gramanin tyttären ja Isokartano siirtyi hänelle. Kirkkoherran ja tämän poika kapteeni Aadolf Berndt Lebell pitivät taloa Suomen sodan ohi vuoteen 1819. Sittemmin talo oli kapteenin tyttärillä ja vävyillä vuosiin 1841-42, jolloin sen osti Vilhelm Palin Suosmereltä. Palinilla Isokartano oli hänen kuolemaansa saakka 1874. Vuonna 1775 talolla oli kaksi, 1800 viisi ja 1900 yhteensä 11 torppaa.⁵³

⁴⁹ Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v. 1555-1556 [Teitti 1555-1556]. Julk. Kustavi Grotenfelt. Todistuskappaleita Suomen historiaan. Julkaissut Suomen historiallinen Seura. Helsinki 1894, 16.

⁵⁰ Suvanto 1974, 282-283.

⁵¹ Teitti 1555-1556, 16, "Storegården i Wlffzby,

⁵² Lehtinen 1967, 92-93.

⁵³ Lehtinen 1967, 335-336, 346; Jutikkala-Nikander 1941, 550.

Trumetari

→ Isojakokartta + SM

Trumetari on saanut nimensä kahdesta 1600-luvun lopulla sitä asuneesta sotaväen torvensoittajasta. Kuten edellä on kerrottu, Trumetari oli Tuorlahden Brita Flemingin 1550-luvulla kruunulle luovuttama tila, joka sijaitsi Ulvilan kirkon läheisyydessä ja joka liitettiin sitten joksikin aikaa Ulvilan kuninkaankartanon alaisuuteen. Kun kartano vuonna 1558 siirrettiin Poriin, Vanhakylän tilukset jätettiin lampuotien viljeltäväksi annetun Vanhakartanon (Gammalgård) yhteyteen. Tämä pantattiin vuonna 1570 Märta Illelle, jolta panttioikeus periytyi hänen pojalleen Gödick Finkelle. Trumetarin osuus pantista lankesi vuonna 1602 kruunulle, jonka jälkeen siitä muodostettiin kruunun ratsutila vuonna 1625.⁵⁴

Trumetarin isäntänä oli vuosina 1606-35 ratsumies Wolter Molis ja sen jälkeen vuoteen 1643 saakka hänen leskensä Dorde. Vuosina 1644-49 tilaa piti ratsumies Aleksanteri Valtterinpoika ja vuosina 1650-70 luutnantti Martti Sipinpoika, jolle talo oli eliniäksi läänitettynä vuodesta 1652. Vuosina 1671-1722 taloa pitivät torvensoittajat Konrad Mumma vanhempi (1671-89) ja nuorempi (1690-, kuoli ennen 1704) sekä jälkimmäisen leski Anna Lang. Langin jälkeen isännäksi tulleen Simo Antinpojan poika Pietari osti talon kruunulta perintötaloksi vuonna 1767, jonka jälkeen Trumetari säilyi suvun hallussa vuoteen 1814. Sen jälkeiset omistajat vuoteen 1941 on lueteltu Jutikkalan ja Nikanderin teoksessa Suomen kartanot ja suurtilat.⁵⁵ Trumetarin keskeistä asemaa 1600-luvun Ulvilassa osoittaa se, että talo oli pitäjän nimismiestalona Wolter Molisin aikana vuosina 1625, 1631-33 ja 1635-42, Konrad Mumma vanhemman kaudella 1690-92, sekä 1693-95, jolloin nimismiehenä mainitaan Andreas Hedman.⁵⁶

Putila

Putila mainitaan jo 1625 nimellä Buddi.⁵⁷ Talo oli vuodesta 1699 Turun läänin ratsuväkirykmentin (vuodesta 1721 kuninkaallisen henkivartiorykmentin) kengityssepän virkatalo. Se, miten Putila alunperin tuli kruunun haltuun, on epäselvää. Suomen sodan jälkeen talo oli tavallisesti vuokralla aina vuoteen 1946 saakka, jolloin se 19.6.1946 otettiin maanhankintalain nojalla asutustarkoituksiin. Jo tätä ennen oli uusjaon yhteydessä sovittu koko virkatalon

⁵⁴ Lehtinen 1967, 95-96, 280.

⁵⁵ Jutikkala-Nikander 1941, 551.

⁵⁶ Lehtinen 1967, 214.

⁵⁷ Lehtinen 1967, 671.

siirtämisestä 13 km päähän Lattomerelle, jossa suurin osa sen tiluksista sijaitsi. Uuden tiluspalstan vastaanotto oli tehty 1.9.1945, missä yhteydessä rakennusten siirtoaikaa annettiin vuoteen 1950.⁵⁸

Lutiska

Uvilan kappalaisen virkataloksi muodostettiin 1600-luvulla kirjavien vaiheiden jälkeen Lutiska, jonka päärakennus sijoitettiin 1682 nykyiselle paikalleen kylän entiselle yhteiselle sikolaitumelle. Tätä ennen virkatalo oli sijainnut jossain Vanhakylän alueella paikassa, joka aiemmin oli ollut Uvilan vanhan kaupungin entistä jakamatonta tonttimaata.

Uvilan kappalaisten omistukset Vanhakylässä olivat 1600-luvulla moninaiset. Kappalainen Mikael Martini osti vuonna 1623 eräältä perikunnalta 8 äyriä ja 16 penningin tilan Uvilasta kirkon läheltä 262,5 markalla. Tila oli kuitenkin liian suuri ollakseen myöhempi Lutiskan virkatalo. Jo 1621 laamanni Juhana de la Gardie oli antanut Mikael Martinille "vanhan ruutitehtaan tontin Vanhakylästä niin pitkälti ja leveältä, kuin multaa oli luotu pois". Huolimatta siitä, että kappalaisen virkatalon nimi Lutiska saattaisi jotenkin liittyä ruudin valmistuksessa käytettyyn "lutraukseen", kyseessä ei ole ollut myöhempi Lutiskan tontti, eikä kumpikaan Martinin hallussa olleista alueista ole ollut myöhemmän kappalaisen virkatalon pohja.⁵⁹ Erkki Lehtinen on katsonut Martinin hallussa olleen entisen, vuonna 1582 Uvilan Vanhakylään perustetun ruutitehtaan alueen olleen sama kuin myöhempi Santerin talo. Ruutitehdasta varten koko tontin multa oli luotu alkujaan pois. Itse tehdas siirrettiin kuitenkin jo 1600-luvun alkuun mennessä Koivistoon. Vuodelta 1598 säilyneen tiedon mukaan Uvilan salpietaritehtaan kattilantekijät sanoivat työskennelleensä "Salpietaritehtaalla Vanhassa Uvilassa".⁶⁰

Martinin seuraaja Bartholdus Nicolai sai 1634 oikeuden päätöksellä tontin Vanhakylästä Lauri Heikinpojan tontin vierestä. Tontti oli sama, jossa kirkkoherra Ericus Laurentiilla oli ollut aiemmin karjapihansa. Samalla kaikki ne, joilla oli ollut osuus alueeseen menettivät sitä koskeneet oikeutensa, koska tontti oli muodostettu vanhasta kaupunginmaasta (kaupungin tonteista), eikä sitä oltu koskaan pantu verolle peltona. Vuonna 1653 tontti määrättiin kappalaisen talon

⁵⁸ KA, AH, Virkataloasiakirjat. Uvila, Vanhakylä - Putila.

⁵⁹ Lehtinen 1967, 653-654.

⁶⁰ Lehtinen 1967, 192.

paikaksi samalla kun uudelleen sanottiin sen koostuvan vanhoista jakamattoman kaupungin tonteista. Ison reduktion yhteydessä Lutiska niminen talo määrättiin 22.11.1693 virallisesti Ulvilan kappalaisen taloksi. Erkki Lehtisen mukaan kyseessä ei kuitenkaan enään ollut Bartholduksen haltuun tullut alkuperäinen tontti, sillä 1682 Ulvilan kappalainen Johannes Pavolenius oli saanut luvan rakentaa kappalaisen virkatalon kylän yhteiselle sikolaitumelle. Aiempi tontti Olavi Laurinpojan saran päässä oli Pavoleniuksen mukaan ahdas.⁶¹

Vanhasta kaupungin tonttimaasta muodostetun myöhemmän kappalaisen virkatalon tontin lisäksi Bartholdus Nicolai hallitsi Vanhakylässä 1640-luvulla kahta muuta tonttia, joista ensimmäinen oli hänen vuonna 1641 viljelyyn ottamansa 4 äyrin Sissanmaa-niminen autiotalo. Talo oli sama, jonka Gödick Fincken tytär Hebla ja tämän mies Juho Heikinpoika olivat ottaneet autiosta viljelykseen 1621. Vuonna 1643 Hebla ja hänen toinen miehensä Lauri Heikinpoika asuivat Gödick Finkelle kuuluvalla tontilla, joka lienee sama kuin se 4 äyrin arvoinen Kreulan talon tontti, jonka kappalainen Bartholdus otti 1646 viljelykseen Laurin kaaduttua Tanskan sodassa 1645.⁶² Nämä talot ovat myöhemmin kokonaan kadonneet.

Santeri

Santerin myöhempi talo lienee sama kuin Ulvilan kappalaisen Mikael Martinin vuonna 1621 haltuunsa saama entisen Ulvilan ruutitehtaan tontti. Vuonna 1676 alue kuului Vanhakylän nimismiehen Antti Laurinpojan leskelle Elsa Juhantytarelle, joka asui Trumetarissa tai Isokartanossa. Ruutitehdasta koskevissa kirjoituksissa on yleisesti katsottu tehtaan sijainneen entisen Ulvilan kaupungin paikalla, mutta tästä ei ole olemassa varsinaista lähdetietoa.⁶³ Santeri oli Ulvilan nimismiestalo verrattain pitkän ajan 1660-luvulta vuoteen 1686.⁶⁴ Samaan aikaan tila oli vuodesta 1624 aina 1680-luvulle saakka ratsutilana. Vuonna 1775 Santerilla oli yksi torppa.⁶⁵

⁶¹ Lehtinen 1967, 654-655; Jokipii 1974, 469-470, "udi Salttpetters werkstadh wedh Gamble ULLffzby"

⁶² Lehtinen 1967, 654.

⁶³ Lehtinen 1967, 192, 653.

⁶⁴ Lehtinen 1967, 214.

⁶⁵ Lehtinen 1967, 279, 346.

Mynsteri

Mynsteri oli vuodesta 1691 Turun läänin ratsuväkirykmentin (vuodesta 1721 kuninkaallisen henkivartiorykmentin) katselmuskirjurin (Munsterskrivare) sotilasvirkatalo.⁶⁶ Neljän äyrin taloa asui viimeistään vuodesta 1632 muuan Risto Laurinpoika, mutta 1640 se joutui maksamattomien verojen vuoksi erään Riitta Matintyttären haltuun.⁶⁷ Vuonna 1775 talolla oli 2 torppaa.⁶⁸ Talo vuokrattiin vuodesta 1868 alkaen 50 vuodeksi katselmuskirjurin tytär Karolina Wilhelmina Rosendahlille, jonka jälkeen sitä vuokrasivat viimeistään vuodesta 1892 Johan Gustaf Mäkelä eli Mynsteri ja hänen poikansa Vilho Mynsteri. Vilho Mynsteri osti talon valtiolta perinnöksi 31.3.1930.⁶⁹

2.4. Yhteenveto

Tutkimusalueen tiloista Saari on todennäköisesti keskiaikaista perua oleva rälssitila, joka viimeistään 1550-luvulla joutui kruunulle ja oli lyhyen läänitysjakson jälkeen kruunun sotilasvirkatalona 1940-luvulle asti.

Vanhakylän taloja koskevien tietojen perusteella kylässä oli 1600-luvulla useita tiloja, joista myöhemmin jäivät jäljelle vain Isokartanon, Trumetarin, Lutiskan ja Santerin talot tien länsipuolella ja Putilan talo sen itäpuolella. Näistä ainakin Isokartano oli perua keskiajalta. Vuoden 1540 maakirjan mukaan eli ennen Porin kaupungin perustamista Vanhakylässä oli yhteensä 12 taloa. Myöhemmissä maakirjoissa, kymmenysluetteloissa ja vuoden 1571 hopeaveroluettelossa taloluku vahtelee kahdeksasta viiteentoista. Vielä vuoden 1631 maakirjassa Vanhakylässä sanotaan olleen 11 taloa.⁷⁰ Kyseessä on selvästi ollut suhteellisen pienellä alueella sijainnut ryhmäkylä.

Tutkimusalueen osalta äärimmäisen mielenkiintoinen on kysymys Ulvilan keskiaikaisen kaupungin sijainnista sekä sen suhteesta alueen muuhun asutukseen ja muinaisjäännöksiin. Säilyneen materiaalin perusteella kaupungin entinen tonttimaalienee ulottunut verrattain lähelle kirkkoa viimeistään 1500-luvun alussa. Isokartanon sanotaan vuonna 1465 sijainneen kaupungissa. Myöhempien lähteiden perusteella myös ainakin yksi muu Vanhakylässä 1600-luvulla ollut tontti oli muodostettu kaupungin

⁶⁶ Lehtinen 1967, 286-287.

⁶⁷ Lehtinen 1967, 89.

⁶⁸ Lehtinen 1967, 346.

⁶⁹ KA, AH, Virkataloasiakirjat. Ulvila, Vanhakylä - Mynsteri, Lohkomiskirja ja Vuokra-asiakirjat 1868-1930.

⁷⁰ Lehtinen 1967, 83.

mitä tarkoitusta varten hän palkkasi kuusi oppilasta, jotka vuonna 1633 siirrettiin suoraan kamarikollegion alaisiksi maanmittareiksi ja sijoitettiin eri puolille valtakuntaa.⁷³

Ensimmäisten maanmittareiden laatimien karttojen tavoitteena oli yksittäisten tilojen ja kylien peltokappaleiden kartoittaminen. Mittaukset tehtiin geometrisesti, minkä vuoksi näitä taloudellisista syistä tehtyjä karttoja kutsutaan usein geometrisiksi kartoiksi.⁷⁴ Maanmittauksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut pelkästään veronalaisen maan kartoittaminen, kuten yleensä luullaan, vaan sen taustalla oli Buren vuonna 1628 saama tehtävä koko maata käsittävän kartaston luomiseksi.⁷⁵

Maanmittareiden tuli jättää tekemänsä kartat vuosittain kamarikollegioon. Koska karttojen taso vaihteli, antoi kollegio 1640-luvun alussa määräyksiä paremman yhtenäisyyden aikaansaamiseksi. Jo vuonna 1634 oli ensimmäisten maanmittareiden oppilaat nimitetty maanmittareiksi ja sijoitettu toimialueilleen. Vuonna 1642 määrättiin maanmittaustöille tarkastaja, joka kokosi ja tarkasti kaikki maanmittareiden kamarikollegioon jättämät kartat. Toimituksissa havaittujen virheiden vuoksi kollegio laati uuden ohjesäännön, joka vahvistettiin 20.4.1643 ja oli voimassa maanmittaushallituksen perustamiseen vuoteen 1688 saakka. Ohjesäännön mukaan maanmittareiden oli laadittava kesällä 1:4000 mittakaavaan piirrettäviä geometrisia karttoja sekä valmistamaan niiden perusteella talvisin pitäjä-, kihlakuntia- ja läänejä kuvaavia pienempimittakaavaisia maantieteellisiä karttoja.⁷⁶

Suomessa aiempiin geometrisiin karttoihin, uusiin mittauksiin sekä silmämääräisiin arvioihin perustuneiden maantieteellisten karttojen teko oli aloitettu jo ennen erikoisohjesäännön antamista. Porin läänin maanmittari Anders Strengh laati vuosina 1641-42 Viipurin ja Savonlinnan sekä Käkisalmen läänien maantieteellisen kartan. Ohjesäännön jälkeen karttoja valmistui useita ja ne kattoivat miltei koko Suomen. Ruotsissa maantieteellisten karttojen teko aloitettiin vasta vuonna 1649.⁷⁷

⁷³ Gustafsson, Alfred, Maanmittarikunta ja mittaukset Ruotsinvallan aikana. Suomen maanmittauksen historia I. Porvoo 1933, 14-16.

⁷⁴ Gustafsson 1933, 17; Jaakkola, Matti, Valtakunnalliset runkomittaukset. Maanmittaus Suomessa 1633-1983. Helsinki 1983, 401-402; Salminen, Tapio, Pohjanmaan tiet ja tieverkko vuoteen 1635. Pohjanmaan kautta - Via Österbotten. Tiet ja tieliikenne Pohjanmaalla keskiajalta 1990-luvulle - Vägar och vägtrafik i Österbotten från medeltiden till 1990-talet. Toim./Red. Timo Haavisto. Tiemuseon julkaisuja - Väg museets publikationer 15. Jyväskylä 1997, 53-54.

⁷⁵ Gustafsson 1933, 19-20.

⁷⁶ Gustafsson 1933, 20-21; Suomen kartasto. Vihko 112, Suomen kartoitut. Maanmittaushallitus 1984, 2.

⁷⁷ Gustafsson 1933, 23, 30-32.

lopulla laadittu Porin läänin kartta (Ala- ja Ylä-Satakunnan kihlakunnat), joka Ulvilan kirkonseudun osalta on Hans Hanssonin Ala-Satakunnan kartan kaltainen (Y4).⁸¹

Maantieteellisten yleiskarttojen lisäksi tutkimusalueeseen liittyen on säilynyt Hans Hanssonin 1663 piirtämä Porin ja Koiviston kartanon rajariitaa kuvaava kartta (Y3), johon on Koiviston kartanon lisäksi merkitty Ulvilan kirkko, Saaristen kartano sekä sen viereisellä saarella ollut talo. Tämä nykyisen Multalan talon paikalla ollut torppa tai lampuotitila on merkitty myös Hans Hanssonin Ala-Satakunnan kihlakunnan karttaan.⁸²

Pitäjäkartat, venäläiset topografikartat ja peruskartat

1600-luvun maantieteellisen kartoituksen jälkeen tutkimusalueesta ei ole säilynyt juurikaan yleiskarttoja ennen 1800-luvun alkua. Yleiskarttojen teko oli kuitenkin jatkuvasti eräs maanmittareiden päätehtävistä. Vuonna 1725 annetun uuden maanmittausjohtosäännön mukaan maanmittarin tuli laatia tekemistään geometrisistä mittauksista pienennetyt kartat, jotka sitten yhdistettiin pitäjän, kihlakunnan ja maakuntien kartoiksi. Samana vuonna annettiin määräys maanmittauskonttorien perustamisesta jokaiseen lääniin. Vuonna 1735 Tukholman kuninkaallinen maanmittauskonttori sai yksinoikeuden julkaista maantieteellisiä karttoja, mutta toiminta keskittyi Ruotsiin. Suomessa ongelmana oli jatkuvasti vähäinen virkakunta. Samaan aikaan kartoitukseen vaikutti hallinnollinen sekavuus. Lääneissä työskentelevät maanmittarit olivat apulaisineen ja sijaisineen suoraan kuninkaallisen maanmittauskonttorin alaisia, mutta heidän lisäksi Suomeen nimitettiin aika ajoin erityisiä manmittauskomissioita tehostamaan tiettyjen alueiden kartoitusta. Vuonna 1747 Suomeen asetettiin vakinainen mittauskomission johtaja, jolla oli oma konttori tavallisesti asuntonsa yhteydessä. Konttori sijaitsi 1757-70 Vaasassa, sitten nelisen vuotta Porissa ja lopulta vuodesta 1774 Ruotsin vallan loppuun Turussa. Yleiskartat tehtiin tavallisesti maanmittareiden lähettämistä geometrisista kartoista pienentämällä ja kokoamalla kuninkaallisessa maanmittauskonttorissa tai sitten mittauskomission materiaalista Suomen maanmittauskomission johtajan konttorissa. Edellisellä tavalla on valmistettu esimerkiksi se vuonna 1743 tehty Porin läänin kartta (Y5), jota säilytetään

⁸¹ KA, Karttakokoelma, MH 4.

⁸² Kopio Satakunnan museon kokoelmissa, alkuperäinen Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkisto, Turku.

Ruotsin valtionarkistossa, mutta jota ei ole ollut mahdollista käyttää tämän tutkimuksen yhteydessä.⁸³

Suomea koskevien yleiskarttojen teko tehostui erityisesti vuoden 1766 johtosäännön sekä vuonna 1771 Suomen maanmittauskomission johtajaksi tulleen Eric af Wetterstedtin toimesta. Jo Wetterstedtiä edeltänyt Ludvig Anton Runeberg oli vuonna 1765 velvoittanut alaisensa maanmittarit tekemään tarvittavia pienennöksiä suorittamistaan mittauksista. Suurelta osin tähän materiaaliin perustunee Wetterstedtin kesällä 1775 Kustaa III:lle antama Suomen kartasto, joka käsitti Suomea koskevan yleiskartan sekä erilliset kartat jokaisesta läänistä. Tämän jälkeen Wetterstedt aloitti hankkeen saada aikaan vieläkin yksityiskohtaisempi ja parempi koko Suomen kartasto, joka oli tarkoitus toteuttaa sekä olemassaolevasta materiaalista pienennetyillä jakokuntien, pitäjien, kihlakuntien ja läänien kartoilla sekä erityisillä sidemittauksilla. Vaikka Wetterstedt nimitettiin 1777 koko maanmittaustoiminnan ylijohtajaksi, työ jatkui ja sitä täydensi vuonna 1783 annettu maanmittauslaitosta koskeva asetus. Asetuksen mukaan maanmittareiden oli kantakartan kaavassa piirrettävän uudistuskartan lisäksi laadittava 1:20000 mittakaavaan tehty pienennös, johon oli kotitilusten ohella merkitty kylien metsämaa ja ulkotilukset.⁸⁴ Todennäköisesti juuri tätä Suomen kartastoa koskevaan hankkeeseen ja vuonna 1793 työn alla olleeseen Turun- ja Porin läänin karttaan liittyyneen Jean Åhmanin vuosina 1767-68 mittaamasta Vanhakylän jakokunnan isojakokartasta 1700-luvun lopulla tehty pienennys, jollainen on säilynyt Trumetarin kartanossa (Y6).⁸⁵ Turun ja Porin läänin osalta työ ei kuitenkaan ehtinyt valmistua ennen maanmittauskonttorin karttatoiminnan lopettamista taloudellisista syistä 1796. Tämän jälkeen kartoitusta jatkoi omalla kustannuksellaan vuorineuvos S.G. Hermelin, jonka kartoittajana Suomessa toimi C.P. Hällström.⁸⁶

Pitäjittäisiä kartoja koskevasta hankkeesta on todennäköisesti peräisin myös Maanmittaushallituksen karttojen joukossa säilynyt Isaac Tillbergin vuonna 1806 laatima Uvilan pitäjän kartta (Y7), jota säilytetään Kansallisarkistossa ja jonka mittakaava on 1:100000. Tutkimusalueen osalta karttaan on merkitty alueen tiestö, Uvilan kirkko, Vanhakylä (Gammelby) sekä Saaren kartano (Holmgård).⁸⁷ 1600-luvun maantieteellisiin karttoihin verrattuna Tillbergin kartta antaa hyvän kuvan

⁸³ Gustafsson 1933, 94-95, 143-144; Ahonen, J., Maanmittaushallituksen ja maanmittauskonttorien arkistot. Suomen maanmittauksen historia III. Porvoo 1933, 14-15, 20-21.

⁸⁴ Gustafsson 1933, 145-151; Ahonen 1933, 23.

⁸⁵ Trumetarin kartano.

⁸⁶ Gustafsson 1933, 147-148, 151, 159-161.

⁸⁷ KA, MH 15.

maankohoamisen ja Kokemäenjoen aiheuttamista muutoksista alueen topografiassa. Vielä 1600-luvun puolivälissä Saaren tienoilta alkanut joen suistoalue oli noin 150 vuoden aikana siirtynyt Porin kohdalle ja suuria alueita välillä oli maatunut.

Suomen sodan jälkeen valtaosa Suomea koskevasta Ruotsissa säilytetystä materiaalista siirrettiin rauhansopimuksen nojalla Suomeen. Maanmittaustointa varten Suomeen perustettiin 1812 oma päämaanmittauskonttori ja 1848 maanmittauksen ylihallitus. Samaan aikaan tarve koko maan kattavan kunnollisen yleiskartaston aikaansaamiseksi kasvoi. Tämän vuoksi päämaanmittauskonttori ehdotti vuonna 1841 Senaatille, että maantieteellinen kartasto voitaisiin tehdä verrattain nopeasti pienin kustannuksin Ruotsin vallan aikaisten karttojen ja vuoden 1809 jälkeen tehtyjen mittauksien pohjalta. Senaatti suostui hankkeeseen ja läänien kartat annettiin Uttamaata lukuun ottamatta läänien maanmittauskonttoreiden tehtäväksi. Pitäjittäisiä karttoja tehneelle maanmittarille tuli luovuttaa kaikki aluetta koskevat vanhat pienennökset, geometriset sekä maantieteelliset kartat. Materiaalista tuli laatia mittakaavaan 1:20000 viety pienennös, jotka siten liitettiin yhteen. päämaanmittauskonttorin vuonna 1843 antamien ohjeiden perusteella kartoissa oli kiinnitettävä huomiota asumuksiin, viljelysten ääriivoihin, metsämaiden päälajeihin, rajoihin, vesistöihin sekä kulkureitteihin.⁸⁸

Ulvilan osalta on tästä kartoituksesta säilynyt vuonna **1854** tehty Ulvilan pitäjän kartta (**Y8**), joka on ohjeiden mukaista mittakaavaa 1:20000. Karttaa säilytetään maanmittaushallituksen karttojen joukossa Kansallisarkistossa. Tutkimusalueen osalta karttaan on merkitty Saaren kartanon tontti ja pellot, Vanhakylän talot peltoineen, Ulvilan kirkko sekä alueen tiestö. Myöhemmässä vaiheessa kartalle on piirretty vuosina 1890-95 rakennettu Porin rata asemineen.⁸⁹ Pitäjänkarttojen perusteella laadittiin vuosina 1841 ja 1911 pienentämällä ja yhdistämällä mittakaavaan 1:100000 tehtyjä nk. kihlakunnankarttoja sekä vuosina 1912-55 samassa kaavassa ollutta Suomen taloudellista karttaa. Kihlakunnankarttoja täydentämällä laadittiin Krimin sodan johdosta vuonna 1856 nk. Kalmbergin kartta (**Y9**), joka on mittakaavaa 1:100000. Kihlakunnankarttojen pohjalta laadittiin lisäksi vuosina 1841-73 mittakaavassa 1:400000 oleva Suomen yleiskartta.⁹⁰ Ulvilan osalta vuosina 1901-05 painettu kihlakunnankartta (**Y10**) on säilynyt mm. Lääninhallituksen karttojen joukossa Turun

⁸⁸ KA, Luettelo 251:04. Maanmittaushallituksen historiallisen arkiston kartat. Pitäjänkartat ja Senaatinkartat. Johdanto; Gustafsson, Alfred, Mittaus- ja kartastotyöt v:n 1809 jälkeen. Suomen maanmittauksen historia II. Porvoo 1933 (Gustafsson 1933a), 33-39.

⁸⁹ KA, Pitäjänkartta, Ulvila. Lehti 1143 02.

⁹⁰ Suomen kartasto, vihko 112, 2, 20.

maakunta-arkistossa. Kalmbergin kartan Kokemäenjoen suualuetta kuvaava lehti on mm. Satakunnan Museossa Porissa.⁹¹

Varsinaisen moderniin lehtijakoon perustuvan peruskartoituksen Suomessa aloitti Venäjän armeija, jonka topografit tekivät mittauksia jo verrattain pian Suomen sodan jälkeen. Vuosina 1860-69 lasketun astronomis-geodettisen rungon perusteella tapahtunut kartoitus alkoi vuonna 1870 ja jatkui aina vuoteen 1917 saakka.⁹² Kartat laadittiin suurimmaksi osaksi mittakaavaan 1:21000 ja niille merkittiin korkeuserot kahden sashenin (4,27 m) käyriin. Suomen valtio osallistui hankkeeseen puolen miljoonan kultamarkan summalla, mistä se sai korvaukseksi 2 valokuvajäljennöstä jokaisesta mittapöytälehdestä alkuperäisessä mittakaavassa. Kartat olivat alunperin mustavalkoisia, mutta maanmittaushallituksessa otetut vedokset on sittemmin väritetty voimakkain värein.⁹³ Tutkimusaluetta koskeva venäläisen topografikartan lehti XIX:14 on mitattu vuonna 1904 ja sitä on pidettävä verrattain luotettavana alueen topografian esityksenä. Kartan (Y11) erityispiirteistä mainittakoon Putilan takaiselle pellolle Päckiojan ja tien pohjoispuolelle merkitty tuulimyly sekä Isostakartanosta Friitalan lautalle johtavalle tielle kartanon peltojen poikki vievä polku.⁹⁴

kartoituksen rungon ja tekniikan parannuttua maanmittaushallitus ryhtyi 1899 pitäjänkartaston uudistamiseen. Vuodesta 1916 kartastoa alettiin julkaista nk. polyedriprojektiossa ja lehdittäin, vuonna 1934 lehtijako muutettiin nk. välivaiheen lehtijaoksi ja 1943 yleislehtijaoksi. Uvilan osalta näistä kartoituksista on säilynyt vuonna 1925 mitattu polyedriprojektion mukainen lehti (Y12) ja siitä otettuja eriaikaisia painoksia. Kartan mittakaava on 1:20000. Välivaiheen lehtijaon tai yleislehtijaon mukaisia pitäjänkartan lehtiä tutkimusalueesta ei ole koskaan valmistettu.⁹⁵

Nykyiseen lehtijakoon perustuva peruskarttalehtien julkaiseminen aloitettiin Suomessa vuonna 1947. Taustalla oli 1930-luvulla alkanut pitäjänkarttojen ja topografisten karttojen täydentäminen ilmakuvien avulla, mikä johti haluun yhdistää materiaali yhtenäiseksi maastotietoa esittäväksi kartastoksi.⁹⁶ Tutkimusaluetta koskeva

⁹¹ TMA, Karttakokoelma, Lääninhallituksen arkisto 403; Satakunnan museo, karttakokoelma.

⁹² Gustafsson 1933a, 86-88.

⁹³ KA, Luettelo 251:04. Maanmittaushallituksen historiallisen arkiston kartat. Venäläiset topografikartat.

⁹⁴ KA, Venäläinen topografikartta, lehti XIX:14.

⁹⁵ Maastotietokeskus, kartta-arkisto, pitäjänkartta, lehti IV, 3/3; Suomen kartasto, vihko 112, 20.

⁹⁶ Suomen kartasto, vihko 112, 18.

peruskarttalehti 1143 02 julkaistu kolme kertaa (Y13-15), 1962 (ilmakuvaus 1958 ja kartoitus 1959), 1978 (kartoitus 1975) ja 1987 (kartoitus 1984).⁹⁷

3.3. Tilus-, jako-, tontti- ja lohkomiskartat

Tarkempaa tietoa tutkimusalueen maankäytöstä ja kulttuurimaisemasta antavat eri vaiheissa alueesta tehdyt erilaiset tiluskartat.

3.3.1. Saari

1600-luvun geometriset kartat

Saaresta on säilynyt kaksi 1600-luvun geometristä karttaa, jotka molemmat perustunevat samaan toukokuussa 1692 tehtyyn mittaukseen. Toisen, Maanmittaushallituksen arkistossa Helsingissä olevan kartan on laatinut vuonna 1692 Olof Mört, toinen, Varsinais-Suomen Maanmittaustoimiston arkistossa Turussa säilytettävä kartta on päivätty Saaren kartanossa 23.5.1692. Näistä kartoista jälkimmäinen (S1) on originaali ja Maanmittaushallituksen kartta (S1a) kopio Turun ja Porin läänin geometrisiä mittauksia sisältävässä 1600-luvun lopun karttakirjassa. Molempiin karttoihin on merkitty kartanon pellot, päärakennus ja Ulvilan kirkko. Originalissa kirkon ja joen väliin on merkitty kolme taloa ja tie T-risteyksineen, kopiassa kirkosta ylävirtaan on tien ja kirkon väliin merkitty kolme ja tien toiselle puolelle yksi talo. Isokartanon saari on molemmissa piirretty selkeästi Saaren ja mantereen välissä olevaksi saareksi. Nykyisen Koivuhaan alue oli jo tuolloin metsää.⁹⁸

Isojakokartta

Saaresta ei ole säilynyt isojakokarttaa, eikä sellaista ole koskaan tehty, sillä kyseessä oli kruunun omistama yksinäinen sotilasvirkatalo, jonka kotitilukset olivat jakamattomat.

Myöhemät jaot, lohkomiset ja tiluskartat

Olaf Mörtin vuonna 1692 tekemän Saaren tilusten kartoituksen jälkeen ei Saaren alueesta ole säilynyt karttoja ennen Isaac Tillbergin (Christian Bollstedin) vuonna 1801

⁹⁷ Maastotietokeskus, kartta-arkisto, peruskartta 1143 02 Pori.

⁹⁸ VSMTA, Ulvila, Saari, 9:0; MHA, Ulvila A108, A1B:5.

tekemää mittausta. Mittausta täydennettiin 1810. Kartasta on säilynyt sekä Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa säilytettävä originaali (S2) että Maanmittaushallituksen arkistossa oleva kopio (S2a). Molempiin on merkitty Saaren kartano, jonka puistoalue on vielä jäsentymätön, Vanhakylän puolella olevat Kappalaisen puustelli (Lutiska), Vanhakylän kirkko ja tapuli sekä Isokartano. Kartan perusteella Saaren rintapeltoja viljeli kaksi lampuotia, joista Johan Michelson vastasi suuremmasta osasta ylistä vainoita ja Henrik Larsson osasta ylistä vainiota sekä koko alisesta vainiosta talon pohjoispuolella.⁹⁹

Lähes Tillbergin kartan kaltainen on Carl Johan Ezeliuksen vuonna 1822 piirtämä Saaren puustellin peltokartta, jossa on esitetty myös Saaresta Ulvilan kirkon kohdalla Vanhajuopan yli menevä silta, Ulvilan kirkko ja tapuli sekä Isokartano. Saaren kartanon puisto oli Ezeliuksen kartan mukaan jo 1822 reguloitu ja Isokartanon saari ("Storgårdsholmen") vielä irti Saarenluodosta. Ezeliuksen kartasta on säilynyt originaali Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa (S3) ja kopio Asutushallituksen arkistossa Kansallisarkistossa (S3a).¹⁰⁰

Seuraavan kerran Saaren tilukset mittasi ja kartoitti vuosina 1853 ja 1854 varamaanmittari Johan Henrik Wahlroos. Wahlroosin mittaustensa perusteella 1853 piirtämästä kolmiosaisesta kartasta sekä sen yhteydessä olleesta selitteestä on säilynyt sekä maanmittauskonttorissa ollut originaali (S4) että Maanmittaushallituksen arkistoon talletettu kopio (S4a). Karttaan on merkitty Saaren kartanon päärakennus sekä talousrakennukset, reguloitu puisto, silta ja Ulvilan kirkko. Peltoalat eivät silmämääräisesti eroa varhaisemmista vuosien 1801 ja 1822 kartoista. Vanhakylän Isokartanoon kuuluva Isokartanon Hanhisaari ("Storgårds Gåsholm") oli kartan mukaan jo 1853 lähes maaton kiinni Saarenluotoon ja saaren ja Saarenluodon välissä oli jonkinlainen aita.¹⁰¹ Ezeliuksen ja Wahlroosin karttojen perusteella Vanhakylän saaren maatuminen näyttäisi siis tapahtuneen vuosina 1822-1853, mutta saaren rantaviivaan lienee vielä verrattain pitkään vaikuttanut Kokemäenjoen veden pinnan tason vaihtelu eri vuodenaikoina.¹⁰²

Wahlroosin karttaa on sittemmin kopioitu useaan otteeseen eri yhteyksissä. Kopiot eivät eroa juuri mitenkään alkuperäisestä vuoden 1853 mittaukseen perustuneesta kartasta ja niitä on tavallisesti täydennetty vain asianomaisten toimitusten yhteydessä

⁹⁹ MHA, Ulvila A107, 9/1; VSMTA, Ulvila, Saari, 9.

¹⁰⁰ VSMTA, Ulvila, Saari, 9:2; KA, AH, Virkatuloasiakirjat. Ulvila (Pori), Saari, 1.

¹⁰¹ VSMTA, Ulvila, Saari, 9:4; MHA, Ulvila A107, 9/2-6. Kartta 9/2-3, selitys 5-6.

¹⁰² MHA, Ulvila A107, 9/2.

ulkotilusten osalta vuoden 1919 täydennysmittauksiin. Myös Vohlonen itse teki joitakin täydennysmittauksia karttaa tehdessään. Saaren vuokra-alueiden järjestely eli torppien yksityistäminen alkoi 10.4.1923, julistettiin päättyneeksi 22.4.1925 ja lohotut alueet merkittiin maarekisteriin 21.11.1925. Vohlosen kartasta on säilynyt maanmittauskonttorissa ollut originaali (S12), Maanmittaushallituksen arkiston lähetetty jäljennös (S12a) sekä Asutushallituksen arkistossa ollut kopio (S12b).¹⁰⁷ Näiden karttojen lisäksi on Saaren kartanossa säilynyt Saaren tilan peltoja ja tonttimaata koskeva viljelyskartta (S13), jonka teki vuonna 1941 Onni Äijälä todenäköisesti Vohlosen ja Ekelundin karttojen pohjalta.¹⁰⁸

Vuoden 1945 Maanhankintalain johdosta teetti Uvilan alueesta vastannut 28. maanlunastuslautakunta vuonna 1946 asutussuunnitelmaa varten Vohlosen vuosien 1917 ja 1919-22 mittauksiin perustuneesta kartasta kopion (S14), jonka perusteella varamaanmittausinsinööri Kaarlo Salosensaari kartoitti, pyykitti ja lohkoiki vuosina 1952-53 Saaren tiluksista otetut asutustilat sekä laati asiasta kartan (S15). Kartta perustui maanlunastuslautakunnan kartan ohella vuonna varamaanmittari Fr.Fr Sinivaaran apulaisen 1911 laatimaan Koiviston ja Saaren talojen vesialueiden rajakarttaan (M10). Lohkominen hyväksyttiin 6.3.1953 ja lohotut tilat merkittiin maarekisteriin 2.11.1953. Maanlunastuslautakunnan ja Salosensaaren karttojen originaalit ovat maanmittauskonttorin arkistossa. Sen lisäksi Salosensaaren kartasta on kopio (S15a) Maanmittaushallituksen arkistossa.¹⁰⁹ Sekä maanlunastuslautakunnan että Salosensaaren kartat perustuvat Vohlosen vuonna 1923 Ekelundin vuosien 1913-14 kartan perusteella laatimaan karttaan.

Näiden karttojen lisäksi Saaren aluetta koskee Kelpo Vohlosen vuonna 1925 laatima asemapiirros Saaren yksinäis-sotilasvirkatalon tontista (S16), joka on liitteenä Asutushallituksen arkistossa olevassa vuokraus- ja arviointilautakunnan vuoden 1925 pöytäkirjassa tulevaa käyttösuunnitelmaa varten. Asemapiirroksessa on esitetty Saaren kartanon tontin tuolloiset rakennukset, puutarha ja silta ja se perustunee todelliseen mittaukseen.¹¹⁰ Koivumetsän ja Saaren lohkomisesta tehdyllä kartalla (S17), joka pohjautuu alueen rakennuskaavan pohjakarttaan, ja jota säilytetään Varsinais-Suomen

¹⁰⁷ VSMTA, Uvila, Saari, 9:7; MHA, Uvila A107, 9/18; VA, AH, Sotilasvirkatalo 1293.

¹⁰⁸ Saaren kartano, Saaren tilan viljelyskartta Uvilan pitäjän Vanhassa kylässä. Tehnyt vuonna 1941 Onni Äijälä.

¹⁰⁹ VSMTA, Uvila, Saari, 9:12 ja 9:17 sekä 9:5 (vesialuekartta 1915); MHA, Uvila A107, 9/33-36;

¹¹⁰ KA, AH, Virkataloasiakirjat, Uvila - Saari. Vuokraus- ja arviointilautakunnan asiakirjat 1925-26.

Åhmanin isojakoa varten laatimasta kartasta on säilynyt sekä maanmittauskonttorissa ollut originaali (V2), että Maanmittaushallituksen arkistossa oleva jakokartta (V2a). Lisäksi kartasta on olemassa koko jakokunnan karttojen perusteella laadittu pienennös (Y6).¹¹⁴ Näistä originaali on siinä olevien harpin naarmujen perusteella kartoitusta tehdessä laadittu alkuperäinen konseptikartta, jonka väritys on verrattain vähäinen. Maanmittaushallituksessa oleva jakokartta on sen sijaan väritetty niin, että peltokappaleiden värit ilmaisevat myös sitä kenelle alue on jaossa annettu. Jakokartta on tehty vasta varsinaisen jaon suorittamisen jälkeen 1770-luvun alussa. Peltokappaleiden, tonttien ja rakennusten osalta konsepti ja jakokartta ovat yhtenevät. Vanhakylän osalta karttaan on merkitty Santerin, Lutiskan ja Mynterin talot, kirkko ja hautausmaa sekä kirkon ja joen välissä olevat kaksi pientä aluetta. Alemman Vanhakylän jakoinstrumentin mukaan alueella oli joitakin seurakunnan lukkarin ja Isokartanon erään torpparin rakentamia rakennuksia, joista torpparin rakennukset sijaitsivat lähempänä rantaa. Kirkosta etelään olevan alueen osalta karttaan on merkitty kirkosta Trumetariin päin tien ja joen välissä olevat kaksi peltokappaletta, Trumetarin ja Putilan talot, tie risteyksineen ja siltoineen sekä Isokartano. Isokartanon ja Päckiojan välissä kartoilla on suorakaiteen muotoinen puisto ja Isonkartanon kohdalla joen rannassa laituriomainen rakennelma. Isokartanon talousrakennuksia on molemmin puolin Päckiojaa. Isotakartanolta noin nykyisen 5 metrin korkeuskäyrän suuntaisesti etelään Päckiojan yli vievän peltotien alue erottuu kartassa selvästi. Isokartanon Vanhakylänjuopassa omistama saari on molemmissa kartoissa piirretty selvästi erilleen Saarenluodosta ja jakokartassa sen nimeksi sanotaan "Skytt Holmen".¹¹⁵

Kuten edellä on kerrottu, Isojakokartasta säilynyt koko jakokunnan kartan pienennys (Y6) liittyy tn. 1793 työn alla olleeseen Turun- ja Porin läänin karttaan, jossa jakokuntien isojakokartat pienennettiin ensin yhteen ja sitten muiden jakokuntien kanssa pitäjänkartaksi ja lopulta kihlakunnan ja lääninkartoiksi. Turun ja Porin läänin osalta työ ei ehtinyt valmistua ennen maanmittauskonttorin karttatoiminnan lopettamista taloudellisista syistä 1796.¹¹⁶

Myöhemät jaot, lohkomiset ja tiluskartat

Jean Åhmanin vuosina 1767-68 Vanhakylän isojakoa varten laatima kartta sekä vuoden 1770 jakoinstrumentit ovat historiallisen karttamateriaalin kannalta ehkäpä merkittävimmät yksittäiset Ulvilan kirkonseutuun liittyvät lähteet. Åhmanin

¹¹⁴ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:01; MHA, Ulvila A107, 13/1-17.

¹¹⁵ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:01; MHA, Ulvila A107, 13/1-2, 13.

¹¹⁶ Gustafsson 1933, 147-148, 151

korkealuokkaista karttaa käytettiin myöhemmin useiden aluetta koskevien karttojen pohjana niin, että alueen maaston yleispiirteet, kuten tie, rantaviiva ja talojen tontit otettiin suoraan Åhmanin kartasta ja näin luotua pohjaa täydennettiin mittauksin kutakin tarvetta varten.

Vanhakylän isojakoa täydennettiin vuonna 1835 nk. sikopiirimaiden ja yhteisten kylänmäkien jaolla, jota varten Ph. W. Schantz laati vuonna 1833 erillisen kartan. Jako tehtiin heinäkuussa 1835 ja vahvistettiin elokuussa 1836. Schantzin karttaan on merkitty alueen rantaviiva, yleinen maantie sekä jaetut alueet, joita oli etenkin Kellarinmäen kohdalla. Sikopiirimaat olivat vanhoja, yleensä viljelykseen kelpaamattomia yhteisiä kylänmäkiä ja -maita, joita aiemmin oli pidetty mitä moninaisimmissa tarkoituksissa mm. sikojen aitauksina. Schantzin kartasta on säilynyt sekä maanmittauskonttorissa ollut kaunis originaali (V3) että maanmittaushallituksen arkiston kopio (V3a). Kartta perustuu jaettujen alueiden osalta todellisiin mittauksiin, mutta rantaviivan ja tiestön osalta selvästi J. Åhmanin miltei 70 vuotta vanhempaan isojakokarttaan.¹¹⁷

1800-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta on kaksi Lutiskan ja Putilan tiloja koskevaa tiluskarttaa, jotka on tehty rajankäyntien ja tilusmittausten yhteydessä. Turun- ja Porin läänin kuvernööri antoi 20.7.1852 määräyksen Lutiskan kappalaisen virkatalon tontin ja eräiden peltotilusten rajojen käynnistä, missä yhteydessä varamaanmittari C. Ceder laati lokakuussa 1853 kartan Lutiskan tontista ja omistusten rajoista (V4). Samalla hän toimitti määrätyn rajankäynnin. Cederin kartta perustuu suoraan Jean Åhmanin vuosien 1767-68 mittauksiin. Tämä ilmenee mm. siitä, että Isokartanon saari on Cederin kartassa esitetty täsmälleen samaan tapaan kuin Åhmanin kartassa, vaikka se Wahlroosin vuoden 1853 Saaren kartanon kartan mukaan oli jo maaton kiinni Saarenluotoon.¹¹⁸ Kymmenisen vuotta myöhemmin 9.7.1861 kuvernööri antoi määräyksen Putilan tilusten rajankäynnistä, minkä johdosta varamaanmittari Klas von Schantz kävi saman vuoden marraskuussa Putilan tilusten rajat ja laati niitä koskevan kartan. Kartta perustuu viljelysten osalta täysin uusiin mittauksiin samalla kun metsäalueiden ja ulkomaiden mitauksia täydennettiin. Maaston yleisten muotojen kannalta pohjana on kuitenkin selvästi ollut Åhmanin vuosien 1767-68 isojakokartta. Von Schantzin kartasta on säilynyt sekä maanmittauskonttorissa ollut kaunis originaali (V5) että maanmittaushallitukseen lähetetty kopio (V5a). Näiden lisäksi kartasta on Asutushallituksen arkistossa P. Östringin vuonna 1871 laatima oikeaksi todistettu

¹¹⁷ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:6; MHA, Ulvila A107, 13/1-2, 21-23.

¹¹⁸ MHA, Ulvila A107, 13/27-28.

jäljennös (V6), siihen liittyvä selite sekä tästä kartasta virkatalojen metsänhoitajan C.E. Nylundin metsäkaavaa varten 1913 laatima pienennös (V7).¹¹⁹

Vanhakylän jakokunnan isojaontäydennys tehtiin Senaatin määräyksestä 1890-93. Jaon täydennystä varten pidetyssä alustavassa kokouksessa täydennystä tekemään määrätty varamaanmittari U. Tallqvist esitti asianosaisille aikaisempia jakoja koskevat Åhmanin vuosien 1767-68 isojakokartan, Schantzin vuoden 1833 kartan sikopiirien jaosta, Sorvaniityn kartan vuodelta 1849, Putilan tilusmittauksen kartan vuodelta 1861 sekä muita kartoja ja asiakirjoja. Täydennystä varten Tallqvistin apulainen F.O. Timgren laati alueesta vuosina 1891-92 uuden kaksiosaisen kartan, joka perustui pääasiassa Åhmanin vuosien 1767-68 karttaan, sen perusteella tehtyyn jakoon sekä uusiin mittauksiin, rajojen avaukseen ja pyykitykseen. Jako ja sen yhteydessä tehdyt tilusten vaihdot vahvistettiin 6.10.1893. Kartasta on säilynyt Timgrenin maanmittauskonttorissa säilytetty originaali (V8) sekä sen perusteella tehty U. Tallqvistin vahvistama kopio Maanmittaushallituksen arkistossa (V8a).¹²⁰ Tutkimusalueen osalta Timgrenin kartta perustuu huomattavassa määrin hänen lähteekseenkin ilmoittamansa Åhmanin karttaan, minkä vuoksi sen perusteella on vaikea tehdä päätelmiä alueen kulttuurimaiseman kehityksestä 1760-luvulta 1890-luvulle. Timgrenin karttaan ei ole merkitty tonteilla olleita rakennuksia ja esimerkiksi Isokartanon saari on Timgrenin kartassa esitetty täysin Åhmanin kartan tapaan, vaikka saaren ja Saarenluodon välinen salmi on tällöin ollut jo täysin maaton.

Timgrenin vuosina 1891 ja 1892 mittaama kartta on ollut pohjana joillekin tutkimusaluetta koskevalle myöhemmälle kartalle. Ulvilan seurakunnan arkistossa on säilynyt Uno Tallqvistin (Timgrenin) kartasta maanmittauskonttorissa 14.3.1898 oikeaksi todistettu kopio (V9), joka koskee Lutiskan kappalaisen virkatalon tiluksia. Samassa paikassa on myös Oskari Renforsin oikeaksi todistama kopio (V10) laatimastaan Lutiskan kappalaisen virkataloon yhdistetyn Santerin talon tilusten kartasta, joka liittyi Renforsin tekemään suunnitelmaan tilusten jaosta järjestettyä metsänhoitoa varten vuonna 1900. Kartta perustuu Timgrenin vuosien 1891-92 mittauksiin.¹²¹

Varamaanmittari J.N. Laurin viran puolesta Isokartanon taloon kuuluvan Lattomerén palstan lohkomista tehnyt auskultantti Wilho Raiso laati 1914 takamaalohkojen mittaukseen sekä Timgrenin karttaan perustuvan kartan, josta on säilynyt Laurin

¹¹⁹ VSMATA, Ulvila, Vanhakylä, 13:17; MHA, Ulvila A107, 13/29-31; VA, AH, Sotilasvirkatalo 1287. Ulvila - Putila.

¹²⁰ VSMATA, Ulvila, Vanhakylä, 13:29; MHA, Ulvila A107, 13/36-78.

¹²¹ Ulvilan SRKA, luetteloimattomat kartat.

oikeaksi todistama jäljennös Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa (V11). Vanhakylän omistusten osalta kartta perustuu täysin Timgrenin karttaan.¹²² Lutiskan osalta Timgrenin karttaa sekä muutamia muita 1800-luvun lopun Lutiskan metsäpalstoja koskevia karttoja käytti vuosina 1930-31 kirkollisvirkatalojen ylim. metsänvartija Aimo Mela, joka laati Lutiskan omistuksista täydennetyt kartan järjestettyä metsätaloutta varten. Tutkimusalueen osalta kartta perustuu suurimmaksi osaksi Timgrenin karttaan, mutta tontin osalta todennäköisesti myös myöhempiin mittauksiin. Kartta on säilynyt Kansallisarkistossa (V12) ja siitä on Rolf Bymanin 30.4.1932 oikeaksi todistama kopio Ulvilan seurakunnan arkistossa (V12a).¹²³

Åhmanin isojakokartan jälkeen ensimmäiset laajoihin uusiin mittauksiin perustuvat Vanhakylää koskevat kartat tekivät vuosina 1919-20 Mynsterin, Lutiskan ja Putilan talojen kaikki tilukset mitannut maanmittausinsinööri Kelpo Vohlonen sekä vuosina 1921-23 maanmittausinsinööri A.G. Ekelundin virka-apulaisena toiminut kartoittaja Viktor Lonka. Vohlosen kartat liittyivät Friitalan-Lattomerén jakokunnan tuolloin käynnistettyyn uusjakoon sekä Mynsterin ja Putilan sotilasvirkatalojen ja Lutiskan kappalaisen virkatalon vuokra-alueiden järjestämiseen (torpparit). Longan kartta liittyy Vanhakylän jakokunnan 1920-luvun alussa vireille pantuun uusjakoon. Vohlosen mittauksiensa perusteella tekemien Mynsterin (V13), Lutiskan (V14) ja Putilan (V15) karttojen jäljennökset ovat säilyneet maanmittauskonttorin arkistossa ja niissä on kuvattu asianomaisen talon kaikki tilukset sekä tonttimaa ja sen rakennukset. Kartoista on myös kopiot Maanmittaushallituksessa (V13a-15a). Kartat antavat varsin hyvän kuvan Mynsterin, Lutiskan ja Putilan tonteilla 1919-20 olleista rakennuksista. Mynsteristä lohotut tilat vietiin maarekisteriin 6.8.1926, Lutiskasta 23.5.1925.¹²⁴ Putilan talosta tehtiin lohkomispäätös 10.3.1926 ja lohotut talot merkittiin maarekisteriin 11.8.1926. Tästä yhteydestä on säilynyt myös Vohlosen vuonna 1926 tekemä Putilan talon asemapiirros, johon on kuvattu talon tontti ja puutarha molemmin puolin tietä (V16).¹²⁵ Vohlosen Mynsteristä tekemästä kartasta on lisäksi olemassa sen pohjalta maanmittausauskultantti Aapo Seppälän Mynsterin talon vuonna 1930 tapahtunutta myyntiä ja lohkomista varten laatima kartta, josta on kappale sekä

¹²² VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:31.

¹²³ KA, AH, Kirkollisvirkatalo 933; Ulvilan SRKA, luettelomattomat kartat.

¹²⁴ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:35 (Mynsteri), 13:36 (Putila) ja 13:37 (Lutiska); MHA Ulvila A107, 13/91 (Mynsteri), 13/80-82 (Putila) ja 13/86 (Lutiska).

¹²⁵ KA, AH, Virkataloasiakirjat, Ulvila - Putila, 1.

maanmittauskonttorin (V17) että maanmittaushallituksen arkistossa (V17a). Päätös lohkomisesta tehtiin 9.10.1931 ja lohotut talot vietiin maarekisteriin 21.10.1931.¹²⁶

Maanmittausinsinööri A.G. Ekelundin virka-apulaisena toiminut kartoittaja Viktor Lonka laati vuosina 1921-23 koko Vanhakylän jakokuntaa koskevan 29-osainen kartan uusjakoa varten (V18). Kartan pohjalta vuosina 1932-34 laaditun jakoehdotuksen teki maanmittausinsinööri Kelpo Vohlonen, joka myös huolehti maanjako-oikeuden ja korkeimman oikeuden jakoon määräämät muutokset 1938 sekä kävi ja pyykitti jakokunnan rajat vuosina 1939-44.¹²⁷ Kartta on Vanhakylän osalta erittäin perusteellinen, mutta koska tutkimusalueen rakennuskanta oli tuolloin verrattain taaja, se ilmentää varsinaisen ryhmäkylän osalta ainoastaan kylän taajamamaista luonnetta. Yksittäisten tonttien rakennuskannan ja kyläkokonaisuuden arvioinnin kannalta uusjakokarttaa käyttökelpoisempia ovatkin Kelpo Vohlosen 1920-luvun alussa laatimat eri tilojen lohkomiskartat. Uusjakokarttaa varten tehtyihin mittauksiin perustuvat myös A.G. Ekelundin Isokartanon (V19) ja Kelpo Vohlosen Trumetarin (V20) vuokra-alueiden järjestämistä varten laatimat kartat. Isokartanosta lohotut tilat merkittiin maarekisteriin 7.1.1928, Trumetarista lohotut 30.8.1928.¹²⁸ 1920-luvun alun uusjakokarttaan perustuvat myös ne kaksi Turun maanmittauskonttorin arkistonhoitajan 1958 Lutiskan tiluksista tekemää jäljennöstä, joiden perusteella Åke Vuorilahti toimitti 1958 Lutiskan lohkomisen ja teki joitakin täydennyksiä (V21-21a).¹²⁹ Tämän lisäksi Lutiskasta on säilynyt Ulvilan seurakunnan arkistossa kaksi muuta tiluskarttaa 1960-luvun alusta, jotka nekin perustuvat uusjakokarttaan (V22-23).¹³⁰

Tutkimusalueen osalta Vanhakylästä on ennen nykyisiä peruskarttoja laadittu todellisiin mittauksiin perustuneita karttoja oikeastaan vain 1767-68 (Åhman), 1861 (von Schantzin Putilan kartta) sekä 1919-23 (Vohlonen/Lonka). Kaikki muut kartat ovat maaston ja rantaviivan yleisten muotojen osalta Åhmanin kopioita, mikä on pidettävä mielessä arvioitaessa niiden käyttökelpoisuutta alueen kulttuurimaiseman muutosten tarkastelun kannalta.

¹²⁶ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:42; MHA, Ulvila A107, 1/113; KA, AH, Virkataloasiakirjat, Ulvila - Mynsteri, 1.

¹²⁷ MHA, Ulvila A107, 1/150-173.

¹²⁸ MHA, Ulvila A107, 13/96 (Isokartano) ja 13/104 (Trumetari).

¹²⁹ Ulvilan SRKA, luetteloimattomat kartat; MHA, Ulvila A107, 13/143.

¹³⁰ Ulvilan SRKA, luetteloimattomat kartat.

3.4. Muu karttamateriaali

Tiealuekartat ja tiesuunnitelmat

Vanhankylän halki kulkevan yleisen tien jaosta ei ole säilynyt jakokarttoja, vaan ainoastaan jakoa koskevat mittaukset sekä jakoinstrumentit. Näistä vanhin on kesältä 1780. Vuoden 1810 mittaus aloitettiin Vanhankylän veräjältä, joka sijaitsi jonkin matkaa Päckiojan ylittävältä sillalta kohti kirkkoa.¹³¹

Jonkin verran aluetta koskevaa karttamateriaalia ovat tuottaneet erilaiset tiesuunnitelmat ja tienoikaisut. Nämä liittyvät sekä Kokemäenjoen ylikulun järjestämiseen että Trumetarin ja Mynsterin kohdalla olleiden ahtaiden mutkien oikaisuun.

Kokemäenjoen suualueen ylityspaikka oli viimeistään keskiajan lopulta ollut Haistilassa, jossa jo varhain oli ylitystä varten lautta. Porissa oli lautta viimeistään vuodesta 1811 ja se korvattiin ponttoonisillalla vuonna 1855. Vuonna 1853 Uvilan Vanhakylän V. Palin ja K. Trumetaari saivat Turun ja Porin läänin kuvernööriltä luvan yksityisen lautan pitoon Kokemäenjoella. Lautta sijoitettiin Friitalaan, jossa se säilyi yksityisenä pitkään 1900-luvulle saakka. Uvilan kunta yritti vuonna 1920 saada lossin valtion hoitoon, mutta kun tämä ei onnistunut se osti lautan itse vuonna 1939. Haistilan ja Friitalan lautat olivat toiminnassa kunnes Friitalan silta ja uusi yhdystie valmistuivat vuonna 1953.¹³²

Friitalan lautan synty on yhteydessä alueen tiestön yleiseen kehitykseen. Sen jälkeen kun Kullaan alueen tiestö oli vuoteen 1850 mennessä saatu verrattain hyvään kuntoon, ryhdyttiin saman vuosikymmenen alussa tutkimaan laajemmin mahdollisuutta järjestää uusi ylikulku Vanhakylän-Friitalan alueella Kokemäenjoen yli. Näistä tutkimuksista on säilynyt Johan Henrik Wahlroosin vuonna 1853 laatima kartta sekä siihen liittyvä Friitalaan rakennettavaa siltaa varten tehty piirustus. Kartta perustuu lokakuussa 1853 tehtyyn katselmukseen ja siitä on säilynyt originaali Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa (M1) sekä kopio Turun maakunta-arkistossa (M1a) Lääninhallituksen papereiden joukossa. Mittakaavaan 1:4000 laadittu kartta perustunee suurimmalta osin alueen isojakokarttojen perusteella laadittuun pohjaan sekä

¹³¹ VSMTA, Uvila, Kunnan yhteiset, 16; VSMTA, Nakkila, Kunnan yhteiset, 26:2, "Gammelby grind"; Salminen 1993, 29.

¹³² Salminen 1993, 47-49.

Wahlroosin samana vuonna tekemiin Saaren kartanoa koskeviin mittauksiin.¹³³ Vaihtoehtoina olivat ylikulun järjestäminen nykyisen sillan ja sitä edeltäneen lautan paikalle Friitalaan tai sitten Koiviston kohdalta Saarenluodon yli Ulvilan kirkolle, jossa uusi ylitystie olisi yhtynyt Pohjanmaan maantiehen. Katselmuksen suosituksen ja kustannusten perusteella kihlakunnanoikeus päätyi kannattamaan Friitalan kautta järjestettyä ylikulkua, mutta tien rakentaminen Isokartanon ja Pappilan rajalle lienee siirtynyt 1850-luvun lopulle.¹³⁴

Friitalan yhdystien ja sillan valmistuttua 1953 maanmittausinsinööri Åke Vuorilahti mittasi ja pyykitti 1957 tiealueen ja siihen rajoittuvien tilusten uudet rajat. Mittauksen perusteella Vuorilahti laati kartan, joka käsittää kuitenkin vain tiealueen (M2).¹³⁵

Ulvilan kirkon ohi vieneellä Pohjanmaan-Ulvilan tiellä oli vanhoista ajoista sotien jälkeiseen aikaan saakka kaksi vaikeaa mutkaa, joiden oikominen tuli ajankohtaiseksi autoliikenteen yleistyessä 1900-luvun kuluessa. Näistä Isokartanon kohdalla Päckiojan sillan jälkeen ollut Isokartanon mutka saattaa olla ollut jäännös Ulvilan keskiaikaisen kaupungin katuverkosta ja esiintyy kartoissa alusta asti. Toinen ns. Mynsterin mutka oli Ulvilan kirkon pohjoispuolella tutkimusalueen ulkopuolella. Mutkien oikaisua alettiin suunnitella 1950-luvun lopulla. Isokartanon mutkan oikaisuun liittyvä uusi tiealue oli mitattu viimeistään 1958-59, jolloin maanmittausinsinööri Åke Vuorilahti mittasi ja pyykitti Ulvilan vanhan hautausmaan laajennuksen yhteydessä tehdyn tilusvaihdon (M3).¹³⁶ Vuonna 1960 Vuorilahti mittasi ja pyykitti koko vanhan tiealueen ja oikaisujen kohdalla olleet tilukset sekä laati niistä asianmukaisen kartan (M4).¹³⁷

Maanmittausinsinööri Paavo Välisalmi toimitti 1965 tielain mukaisen tietoimituksen sekä liitti vanhan tien alueen viereisiin tiloihin. Samalla hän laati toimituksesta Vuorilahden karttaan perustuvan kartan (M5). Toimitus hyväksyttiin 24.3.1966 ja vietiin maarekisteriin 12.4.1966.¹³⁸ Viimeksi aluetta on rakennettu 1970-luvun taitteessa, jolloin pyörätien rakentamisen yhteydessä 1980 pidetystä tietoimituksesta on säilynyt toimituskartta mm. Varsinais-Suomen maanmittaustoimistossa (M6).¹³⁹

¹³³ VSMTA, Ulvila, Kunnan yhteiset, 16:7; Turun maakunta-arkisto (TMA), karttakokoelma. Lääninhallitus 180.

¹³⁴ Lehtinen 1967, 577.

¹³⁵ VSMTA, Ulvila 1:147.

¹³⁶ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:119.

¹³⁷ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:176.

¹³⁸ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:176.

¹³⁹ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:262.

Napan nuotta-apaja ja vesialueiden kartat

Nykyisen Friitalan sillan kohdalla hieman alavirtaan sijaitsivat keskiajalta lähtien Napan nuotta-apajat, joita on niiden taloudellisen merkityksen vuoksi kartoitettu 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kahteenkin kertaan. Ensimmäisen tunnetun kartan laati vuonna 1884 mittautensa perusteella komissionimaanmittari Achilles Wahlroos ja siitä on säilynyt originaali Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkistossa (M7). Karttaan on merkitty paitsi apajat, myös Friitalan lautta sekä Vanhakylän puoleisella rannalla lauttapaikan molemmin puolin olleita rakennuksia. Kartan perusteella myös Saarenluodon eteläkärjessä on ollut rakennus ja luodon joelle altista ylintä kärkeä on aikanaan vahvistettu jonkinlaisella muurimaisella rakennelmalla.¹⁴⁰ A.Wahlroosin kartta on sittemmin ollut osin pohjana varamaanmittari J.N. Laurin vuonna 1909 Napan lohen ja siian nuotta-apajan mittauksen ja kivityksen yhteydessä laatimalle kartalle, joka ei olennaisesti eroa Wahlroosin kartasta (M8).¹⁴¹

Tutkimusalueesta on säilynyt myös kaksi vesialuekarttaa, joissa rantaviiva on esitetty verrattain kaavamaisesti todennäköisesti aiempien tiluskarttojen mittauksiin pohjautuen. Kartat ovat varamaanmittari Fr.Fr. Sinivaaran 1908 laatima kartta Vanhakylän-Saaren alueen kalavesirajankäynnistä (M9) sekä Sinivaaran sijaisena toimineen varamaanmittarin kolme vuotta myöhemmin 1911 tekemä kartta Koiviston yksinäistalon ja Saaren yksinäis-sotilasvirkatalon vesialueen rajoista (M10).¹⁴²

Muu historiallinen karttamateriaali

Leineperin 1770-luvun alussa perustetun ruukin omistaja asessori Jonas Beckman ja Isokartanon omistaja kapteeni Letzell sopivat 1790-luvun puolivälissä Leineperin ruukin lastauspaikan rakentamisesta Isonkartanon maalle Vanhakylänjuopan rantaan. Tätä varten laati komissionimaanmittari Isaac Tillberg 1.6.1796 asianomaisten läsnäollessa suorittamiensa mittauksen perusteella Beckmanin vuokraaman lastauspaikan kartan. Paikka sijaitsi Isonkartanon ja Putilan tilusten rajalla lähellä Pohjanmaan maantietä kirkosta jonkin matkaa pohjoiseen tutkimusalueen ulkopuolella ja siihen kuului puinen lastauslaituri.¹⁴³

¹⁴⁰ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:27.

¹⁴¹ VSMTA, Ulvila, Kunnan yhteiset 16:16.

¹⁴² VSMTA, Ulvila, Kunnan yhteiset 16:19; VSMTA, Ulvila, Saari 9:5.

¹⁴³ VSMTA, Ulvila, Vanhakylä, 13:4.

Vuonna 1879 annettiin uusi terveydenhoitoa koskeva asetus, jossa kaupunkien ja kylien rakennetuilla alueilla olleita hautausmaita kiellettiin enää käyttämästä. Mikäli sellaisia oli, niiden käytöstä tuli luopua kymmenen vuoden kuluessa asetuksen voimaantulosta. Uudet hautausmaat tuli sijoittaa hiekkamaille ja varmistaa, etteivät niistä valuvat vedet päässeet saastuttamaan kaivoja tai lähteitä.¹⁴⁴ Tartuntatautien ehkäisyä painottava asetus vaikutti tätä kautta monen vanhan maalaispitäjän ja kaupungin kulttuurimaisemaan, kun seurakunnat joutuivat siirtämään kalmistonsa hietamaille kauemmaksi asutuksesta. Näin kävi myös Ulvilassa, jossa uusi hautausmaa Santalan lähellä otettiin käyttöön 1880-luvun puolivälissä. Uuden hautausmaan paikka oli kuitenkin kevättulvien aikaan ongelmallinen, koska tulvat nostivat pohjaveden pintaa niin, että "arkut täytyi laskea monasti loiskuvaan veteen". Tämän johdosta Ulvilan seurakunnan kirkonkokous päätti 24.6.1907 ottaa uudelleen käyttöön kirkon ympärillä olleen vanhan hautausmaan. Samalla alettiin suunnitella vanhan hautausmaan laajentamista lounaiskulmasta kohti jokea. Porin Alisen rovastikunnan piirinrovasti ja Turun tuomiokapituli puolsivat kirkonkokouksen kantaa, mutta lähinnä piirilääkärin lausuntoon ja Turun Lääninkanslian näkemykseen vedoten Senaatti kielsi vanhan hautausmaan käytön päätöksellään 16.1.1908.¹⁴⁵ Myöhemmin vanha hautausmaa kuitenkin otettiin uudelleen käyttöön ja sitä laajennettiin 1950-luvun lopulla tienoikaisun yhteydessä kuten edellä on kerrottu.

Vuosisadan alun siirtoa koskevasta hankkeesta on säilynyt laaja selostus senaatin arkistossa eri lausuntoineen. Aktiin sisältyy myös kartta vanhan hautausmaan suunnitellusta laajennuksesta, joka käsitti tapulista etelään olevan tonttialueen hautausmaan ja Vanhakylänjuopan välissä. Alueella sijaittivat tuolloin nk. Stenin ja Vuoren rakennukset. Kartan laati Timbergin vuonna 1893 vahvistetun isojaontäydennyskartan ja omien mittaustensa pohjalta toimituksen tehnyt varamaanmittari J.N. Lauri vuonna 1907 (M11). Tässä yhteydessä hän kuitenkin huomautti myös piirilääkärin kammoksumasta seikasta, että suunnitellun laajennuksen kautta kaikki hautausmaan sade- ja pohjavedet valuisivat suoraan Vanhakylänjuopaan, josta alueen asukkaat ottivat yleisesti käyttövetensä.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Keisarillisen Majesteetin armollinen asetus terveydenhoidosta Suomenmaassa 22.12.1879, Luku VI, §40.

¹⁴⁵ STO 24/287 kd 1890.

¹⁴⁶ STO 24/287 kd 1890.

4. Yhteenveto

Ulvilan kirkonseutua koskeva historiallinen karttamateriaali voidaan jakaa suurimittakaavaisiin yleiskarttoihin sekä mittakaavaltaan pienempiin tilus-, jako- ja lohkomiskarttoihin. Näiden lisäksi on säilynyt jonkin verran muuta alueeseen liittyvää karttamateriaalia. Kirkonseudun kartoittaminen liittyy läheisesti Suomea koskevien yleisten kartoitusperiaatteiden kehitykseen sekä niissä tapahtuneisiin eriaikaisiin muutoksiin.

Tutkimusaluetta koskevat **yleiskartat** ovat nykyisiä peruskarttoja lukuunottamatta peräisin neljästä eri hankkeesta. *1600-luvun maantieteellisten kartoitusten* yhteydessä Turun ja Porin läänin maanmittari Hans Hansson kartoitti 1650-luvulla Ala-Satakuntaa ja laati työstä sekä Ala-Satakunnan kihlakunnan kartan että kihlakunnan rannikkokartan. Lisäksi on säilynyt Hanssonin 1663 Porin kaupungin ja Koiviston rajariitaa varten tekemä kartta. Hanssonin karttoihin perustuu Tukholman maanmittauskonttorissa 1600-luvun lopulla tehty Porin läänin kartta ja todennäköisesti myös myöhempi vuonna 1743 Tukholmassa koottu Porin läänin kartta. *1700-luvun lopun pitäjän-, kihlakunnan ja lääninkarttahankkeeseen* liittyen on säilynyt Vanhakylän jakokunnan vuosien 1767-68 isojakokartoista laadittu pienennös sekä mahdollisesti tämän projektin yhteydessä tehty Isaac Tillbergin vuoden 1806 kartta Ulvilan pitäjältä. *Päämaanmittauskonttorin 1840-luvun alussa aloittaman pitäjänkarttoja koskevan hankkeen yhteydessä* koottiin vuonna 1854 olemassaolleen isojako- ja muun karttamateriaalin perusteella myös Ulvilan pitäjän kartta. Tutkimusaluetta koskeva *Venäläinen topografikartta* perustuu vuonna 1904 tehtyihin mittauksiin.

Säilyneet yleiskartat antavat selkeän kuvan Kokemäenjoen suualueen topografisista muutoksista 1600-luvun puolivälistä nykypäiviin. Tutkimusalueeseen on vaikuttanut erityisesti maankohoaminen sekä Vanhakylänjuopan vähittäinen madaltuminen Kokemäenjoen suun siirryttyä ajan kuluessa yhä kauemmas luoteeseen. Saman ilmiön aiheuttamia vaikutuksia voidaan tarkastella lähemmin myös aluetta koskevien **tiluskarttojen** avulla.

Vanhimmat aluetta koskevat pienimittakaavaiset tiluskartat ovat Saaren ja Vanhakylän alueen geometriset kartat, joista Saaren kartan teki Olof Mört vuonna 1692. Vanhakylän kartta lienee peräisin samalta ajalta. Saaren ja Vanhakylän tuolloinen kartoitus liittyy Saaren, Trumetarin ja Putilan sotilasvirkatalojen perustamisen yhteydessä tehtyihin tilusmittauksiin ja arvioihin talojen peltojen tuotosta.

Saaren osalta myöhemmistä kartoista paikan päällä tehtyihin mittauksiin perustuvat ainakin vuosien 1801 (Tillberg/Bollsted), 1822 (Ezelius), 1853 (Wahlroos) ja 1913-14 (Ekelund) kartat sekä osittain vuonna 1923 tehty kartta (Vohlonen). Vanhakylän kartoista vastaavia ovat vuosien 1767-68 (Åhman), 1861 (von Schantzin Putilan kartta) sekä 1919-23 (Vohlonen/Lonka) kartat. Yleensä ottaen on todettava, että todellisiin mittauksiin perustuneita "uusia" kartoja tehtiin vain alueen tiluksia koskevien perinpohjaisten uudelleenjärjestelyjen, kuten isojaon, vuokra-alueiden järjestelyn, uusjaon sekä Saaren kruununvirkataloa koskevien järjestelyjen yhteydessä. Muutoin tyydyttiin yleensä käyttämään vanhoista kartoista kopioituja pohjia, joihin sitten merkittiin suoritettavat uudet mittaukset, rajankäynnit ja toimitukset. Koska kartoitukset liittyvät valtaosaltaan erilaisiin tilusmittauksiin, tämä viittaa vahvasti siihen, että koko alue oli jo 1700-luvun lopulla täyteen viljelty, eikä uusia mittauksia ollut tutkimusalueen osalta välttämätöntä tehdä, koska alueelta ei oltu enää voitu ottaa maata uudisviljelykseen. Suurin osa uudismittauksista tehtiinkin aina alueen ulkopuolisilla tiluksilla Lattomerellä tai jokisuun luodoilla. Vanhoista kartoista kopoituihin pohjiin pohjautuvat suurimmaksi osaksi myös tutkimusalueeseen liittyvät **muut kartat** (Tiekartat, Napan nuotta-apaja- ja vesialuekartat sekä Leineperin ruukin lastauspaikkaa ja hautausmaan vuoden 1907 hanketta koskevat kartat), joskin niitä yleensä täydennettiin asianomaista kohdetta koskevilla uusilla mittauksilla.

Ulvilan Vanhakylän kylän ja Saaren kartanon aluetta on kartoitettu säännöllisin väliajoin aina 1600-luvun puolivälistä lähtien. Yleensä kartoitukset ovat liittyneet aluetta koskeviin taloudellisiin suunnitelmiin ja tilojen lohkomiseen. Toisinaan kyseessä ovat olleet yksittäiset tiestöä, kalastusta ja pitäjän yhteisiä asioita koskevat hankkeet. Säilynyttä materiaalia on pidettävä sekä tutkimusalueen että kartoituksen yleisen historian kannalta monipuolisena ja sen avulla voidaan muodostaa hyvin kuva alueen kulttuurimaisemaan vaikuttaneista tekijöistä ja niiden muutoksista 1600-luvulta nykypäiviin. Jos kuvaa tuetaan muulla historiallisella lähdemateriaalilla, saadaan verrattain hyvä kuva alueen asutuksen ja toimintojen kehityksestä keskiajalta vuoteen 2000 saakka. Alue sinänsä tarjoaa monipuoliset edellytykset eri aikakausia ja teemoja koskeviin painotuksiin vastaisessa suunnittelussa. Näitä ovat mm. Ulvilan keskiaikainen kaupunki ja sen asema, sotilasvirkatalot ja niiden historia, maankäytön muodot 1600-luvun lopulta nykypäiviin, liikenneyhteydet ja liikennemaisema, Napan nuotta-apaja sekä Ulvilan kirkon ja hautausmaan asema pitäjän yhteisenä keskuksena. Mielenkiintoisia muistumia alueen menneisyydestä on säilynyt myös Isokartanon saaren yhteydestä. Nytemmin Saaarenluotoon kiinni maatunutta saarta on aikojen kuluessa kutsuttu Isokartanon saaren lisäksi Isokartanon Hanhisaareksi (1853) ja Skythholmiksi (1767). Hanhisaari viitanee paikan käyttöön hanhien kesäpaikkana,

Skyttholmen mahdollisesti vieläkin vanhempiin aikoihin, jolloin saarella oli strategista merkitystä Vanhakylänjuopaa sulkevana kohtana.

LÄHDELUETTELO

1. Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA, Helsinki)

Karttakokoelma

Topografinen luettelo, Ulvila

Maanmittaushallituksen kartat

Yleiskartat

Paikalliskartat, senaatin kartat ja venäläiset topografikartat

Senaatin kd- ja ad-aktikartat

Asutushallitus (AH)

Virkatalot

Maanmittaushallituksen arkisto (MHA, Helsinki)

Uudistukset

Turun- ja Porin lääni

Ulvila

Kartta-arkisto, Maastotietokeskus

Saaren kartano

Satakunnan museo

Karttakokoelma

Trumetarin kartano

Turun maakunta-arkisto (TMA, Turku)

Kartat ja piirustukset

Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkisto (VSMATA, Turku)

Ulvila

Kunnan yhteiset

Saari

Vanhakylä

Uvilan kunta

Uvilan seurakunta

2. Painetut lähteet ja kartat

Finlands Medeltidsurkunder I-VIII [FMU]. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1910-35.

Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistaa vastaan v. 1555-1556 [Teitti 1555-1556]. Julk. Kustavi Grotenfelt. Todistuskappaleita Suomen historiaan. Julkaissut Suomen historiallinen Seura. Helsinki 1894.

Keisarillisen Majesteetin armollinen asetus terweydenhoidosta Suomenmaassa 22.12.1879.

Peruskartta 1143 02 Pori, 1987.

Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo domkyrkans svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis [REA]. I tryck utgiven av Finlands statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1890.

3. Kirjallisuus

Ahonen, J., Maanmittaushallituksen ja maanmittauskonttorien arkistot. Suomen maanmittauksen historia III. Porvoo 1933.

Anthoni, Eric, Svärd, äldre ätten. Äldre svenska frälsesläkter. Ättartavlor. Utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt. I, Häfte 2. Stockholm 1965.

Fortelius, Petrus, Gabr., Dissertatio gradualis De Primis Initiis Biörneburgi. Satacundiae civitatis in Fenningia (Praeses Johan J. Haartman). Aboae 1735.

Fortelius, Pietari, Porin kaupungin esi- ja alkuvaiheista. Latinasta suomentanut ja johdannolla varustanut Pentti Aalto. Sarka 1. Satakunnan Museon julkaisuja. Toim. Unto Salo. Pori 1964.

Gardberg, C.J., Turun kaupungin historia 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366. Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366. Turku 1971.

Gustafsson, Alfred, Maanmittarikunta ja mittaustyöt Ruotsinvallan aikana. Suomen maanmittauksen historia I. Porvoo 1933.

Gustafsson, Alfred, Mittaus- ja kartastotyöt v:n 1809 jälkeen. Suomen maanmittauksen historia II. Porvoo 1933.

Hiekkanen, Markus, The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 101. Vammala 1994.

Hiekkanen, Markus, Stenkyrkorna i Åbo stift under medeltiden. Historisk Tidskrift för Finland 79 (1994a).

Jaakkola, Matti, Valtakunnalliset runkomittaukset. Maanmittaus Suomessa 1633-1983. Helsinki 1983.

Jokipii, Mauno, Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoonvihaan. Satakunnan kirjateollisuus OY, Pori 1974.

Jutikkala, Eino - Nikander, Gabriel (toim.), Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki 1941.

Killinen, K., Kiinteitä muinaisjäänöksiä Ulvilan kihlakunnassa. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 33. Helsingfors 1881.

Lehtinen, Erkki, Keskiajalta 1860-luvulle. Suur-Ulvilan historia I. Pori 1967.

Maanmittaus Suomessa 1633-1983. Maanmittaushallitus, Helsinki 1983.

Masonen, Jaakko, Hämeen härkätie. Synty ja varhaisvaiheet. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki 1989.

Masonen, Jaakko, Sairauden rooli keskiajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1989:26 [Masonen 1989a].

Mittelniederdeutsches Handwörterbuch von August Lübben. Nach dem Tode des Verfassers vollendet von Christoph Walther. Norden und Leipzig 1888. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. Reprograf. Nachdruck 1990.

Niitemaa, Vilho, Gilde. Finland. Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid 5. Helsingfors 1960.

Pihlman, Aki, Ulvila - Myöhäiskeskiaikainen taajama Kokemäenjoen varrella. Historiallisen ajan arkeologia Suomessa. Turun maakuntamuseo. Raportteja 6. Turku 1984.

Salminen, Tapio, Huovintie Satakunnassa. Oripään ja Ulvilan välisen keskiaikaisen maantien linjaus ja sen muutokset uudella ajalla. Satakuntaliitto, Sarja A:210 - Tielaitos, Tiemuseon raportteja 4/1993. Pori 1993.

Suomen kartasto. Vihko 112, Suomen kartoitus. Maanmittaushallitus 1984.

Suvanto, Seppo, Keskiäika. Satakunnan historia III: Satakunnan kirjateollisuus OY, Pori 1973.

Säntti, Arvo, Die Häfen an der Kokemäenjokimündung. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja A. XI:2. Turku 1951.

Virkkala, Kalevi, Rannansiirtyminen Porin ja Rauman välillä ajanlaskumme aikana. Satakunta XVIII. Keuruu 1967.

Virkkala, Kalevi, Suur-Ulvilan luonnonsuhteista. Suur-Ulvilan historia I. Pori 1967.

ULVILAN KIRKONSEUDUN HISTORIALLINEN KARTTAMATERIAALI

Yleiskartat

	Ajoitus	Alue	Tarkoitus	Mittakaava	Tekijä	Arkisto
Y1	1650-luku	Ala-Satakunta	Maantiet. kartta	1:360000	Hans Hansson	KA, MH 9
Y2	1600-luku	Ala-Satakunta, ranta	Rannikkokartta	1:360000	(Hans Hansson)	KA, MH 21
Y3	1663	Pori/Koivisto raja	Rajakartta	..	Hans Hansson	VSMTA /
Y4	-/1713	Porin lääni	Maantiet. kartta	1:360000	Tuntematon/MK Tukh.	KA, MH 4
Y5	1743	Porin lääni	Maantiet. kartta	-	Tuntematon/MK Tukh.	Riksarkivet, Sverige
Y6	1770-luku	Vanhak. jakokunta	Jakokuntakartta	-	Jean Åhman?	Trumetarin kartano
Y7	1806	Ulvilan pitäjä	Maantiet. kartta	1:100000	Isaac Tillberg	KA MH 15
Y8	1854	Ulvilan pitäjä	Pitäjäkartta	1:20000	Tuntematon	KA, Pitk. 1143 02 Ulvila
Y9	1855/56	Ulvila-Pori	Kalmbergin kartta	1:100000	-	Satak. museo
Y10	1901-05	Ulvilan kihlakunta	Kihlakunnankartta	1:100000	Maanmittaushallitus	TMA, Lääninh. 403
Y11	1904	Ulvila	Ven. topogr. kartta	1:21000	Ven. armeija	KA, ven. topografik. XIX:14
Y12	1925	Ulvila, Nakkila, Kullaa	Pitäjäkartta	1:20000	Maanmittaushallitus	IV
Y13	1962	Pori	Peruskartta	1:20000	Maanmittaushallitus	lehti 1143 02
Y14	1978	Pori	Peruskartta	1:20000	Maanmittaushallitus	lehti 1143 02
Y15	1987	Pori	Peruskartta	1:20000	Maanmittaushallitus	lehti 1143 02

Tilus-, jako-, tontti- ja lohkomiskartat

Saari

	Ajoitus	Alue	Tarkoitus	Mittakaava	Tekijä	Arkisto
S1	23.5.1692	Saari	Geom. kartta	-	(Olof Mört)	VSMTA, Ulvila, Saari 9:0 1
S1a	1692	Saari	Geom. kartta	-	Olof Mört	MHA, A108, A1B:5
S2	1801+10	Saari	Tiluskartta	1:4000	I.Tillberg/Chr. Bollsted	VSMTA, Ulvila, Saari 9 1
S2a	1801	Saari	Tiluskartta	1:4000	I.Tillberg/Chr. Bollsted	MHA, A107, 9/1

V5a	1861	Putila	Tiluskartta	1:4000	K.v.Schantz	MHA, A107, 13/29-31
V6	1871	K.v.Schantzin v. 1861 kartan kopio			P.Östring	KA, AH, Sotvirkt. 1287
V7	1913	P.Östringin v. 1871 kartan (K.v.Schantzin v. 1861 kartan kopio) pienenn.			C.E.Nylund	KA, AH, Sotvirkt. 1287
V8	1891-92	Vanhak.	Isojaontäyd.	1:4000	U.Tallqvist/F.O.Timgren	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:29
V8a	1891-92	Vanhak.	Isojaontäyd.	1:4000	U.Tallqvist/F.O.Timgren	MHA, A107, 13/36-78
V9	1898	Lutiska	Kopio Tallgvistin/Timgrenin kartasta		-	Uvilan SRKA
V10	1900	Santeri	Kopio Tallgvistin/Timgrenin kartasta		O.Renfors?	Uvilan SRKA
V11	1914	Vanhak.	Tiluskartta	1:4000	W.Raiso	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:31
V12	1930-31	Lutiska	Tiluskartta	1:4000	A.Mela	KA, AH, Kirk.virkat. 933
V12a	Kopio A.Melan kartasta v. 1930-31				-	Uvilan SRKA
V13	1919-20	Mynsteri	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:35
V13a	1919-20	Mynsteri	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	MHA, A107, 13/91
V14	1919-20	Putila	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:36
V14a	1919-20	Putila	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	MHA, A107, 13/20-82
V15	1919-20	Lutiska	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:37
V15a	1919-20	Lutiska	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	MHA, A107, 13/86
V16	1926	Putila	Asemapiirros	-	K.Vohlonen	KA, AH, VirktAk, U. Putila
V17	1930	Mynsteri	Tiluskartta	1:4000	A.Seppälä	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:42
V17a	1930	Mynsteri	Tiluskartta	1:4000	A.Seppälä	MHA, A107, 13/113
V18	1919-23	Vanhak.	Uusjakok.	1:4000	A.G.Ekelund/V.Lonka	MHA, A107, 13/150-73
V19	1928?	Isokartano	Tiluskartta	1:4000	A.G.Ekelund	MHA, A107, 13/96
V20	1928?	Trumetari	Tiluskartta	1:4000	K.Vohlonen	MHA, A107, 13/104
V21	1958 tehty jäljennös 1919-23 uusjakokartasta , Lutiska					Uvilan SRKA.
V21a	1958 tehty jäljennös 1919-23 uusjakokartasta , Lutiska					MHA, A107, 13/143
V22	1960-luvun alun jäljennös 1919-23 uusjakokartasta , Lutiska					Uvilan SRKA.
V23	1965 jäljennös 1919-23 uusjakokartasta , Lutiska					Uvilan SRKA.

Muut kartat

	Ajoitus	Alue	Tarkoitus	Mittakaava	Tekijä	Arkisto
M1	1853	Uvila	Tiesuunnitelma	-	J.H.Wahlroos	VSMTA, Ulv. Kyht 16:7 /
M1a	1853	Uvila	Tiesuunnitelma	-	J.H.Wahlroos	TMA, Lääninh. 180

M2	1957	Ulvila	Friitalan silta ja tie	-	Å.Vuorilahti	VSMTA, Ulv. 1:147
M3	1958-59	Ulvila	Lohkominen		Å.Vuorilahti	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:119
M4	1960	Ulvila	Lohkominen		Å.Vuorilahti	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:176
M5	1965	Ulvila	Tiealue		P.Välisalmi	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:176
M6	1980	Ulvila	Pyörätie		-	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:262
M7	1884	Napa-apaja	Apajakartta		A.Wahlroos	VSMTA, Ulv. V:kylä 13:27
M8	1909	Napa-apaja	Apajakartta		J.Lauri	VSMTA, Ulv. Kyht 16:16
M9	1908	V:kylä/Saari	Vesialuerajat		Fr.Fr.Sinivaara	VSMTA, Ulv. Kyht 16:19
M10	1911	Saari/Koivisto	Vesialuerajat		-	VSMTA, Ulv. Saari 9:5
M11	1907	Hautausmaa	Laajennuskartta		J.Lauri	STO 24/287 kd 1890